

ANGRY
JONG EN RADICAAL / WWW.A-N-G-R-Y.NL

ANGRY

JONG EN RADICAAL / WWW.A-N-G-R-Y.NL

ANGRY is een productie van Nederlands Fotomuseum, Paradox en Kosmopolis Rotterdam en werd mede samengesteld door Prospektor.

In samenwerking met LantarenVenster | LPII | De Nieuwe Oogst | Cultdock | International Film Festival Rotterdam | Goethe Instituut.

Dit project werd financieel ondersteund door Fonds voor Cultuurparticipatie | VSBfonds | SNS REAAL Fonds | Mondriaan Stichting | Ministerie van Veiligheid en Justitie | Prins Bernhard Cultuurfonds | Gemeente Rotterdam | CBK Rotterdam | Stichting Bevordering van Volkskracht | Eyes on Media | Goethe Instituut.

Gemeente Rotterdam
Kunst en Cultuur

Stichting
Bevordering van
Volkskracht

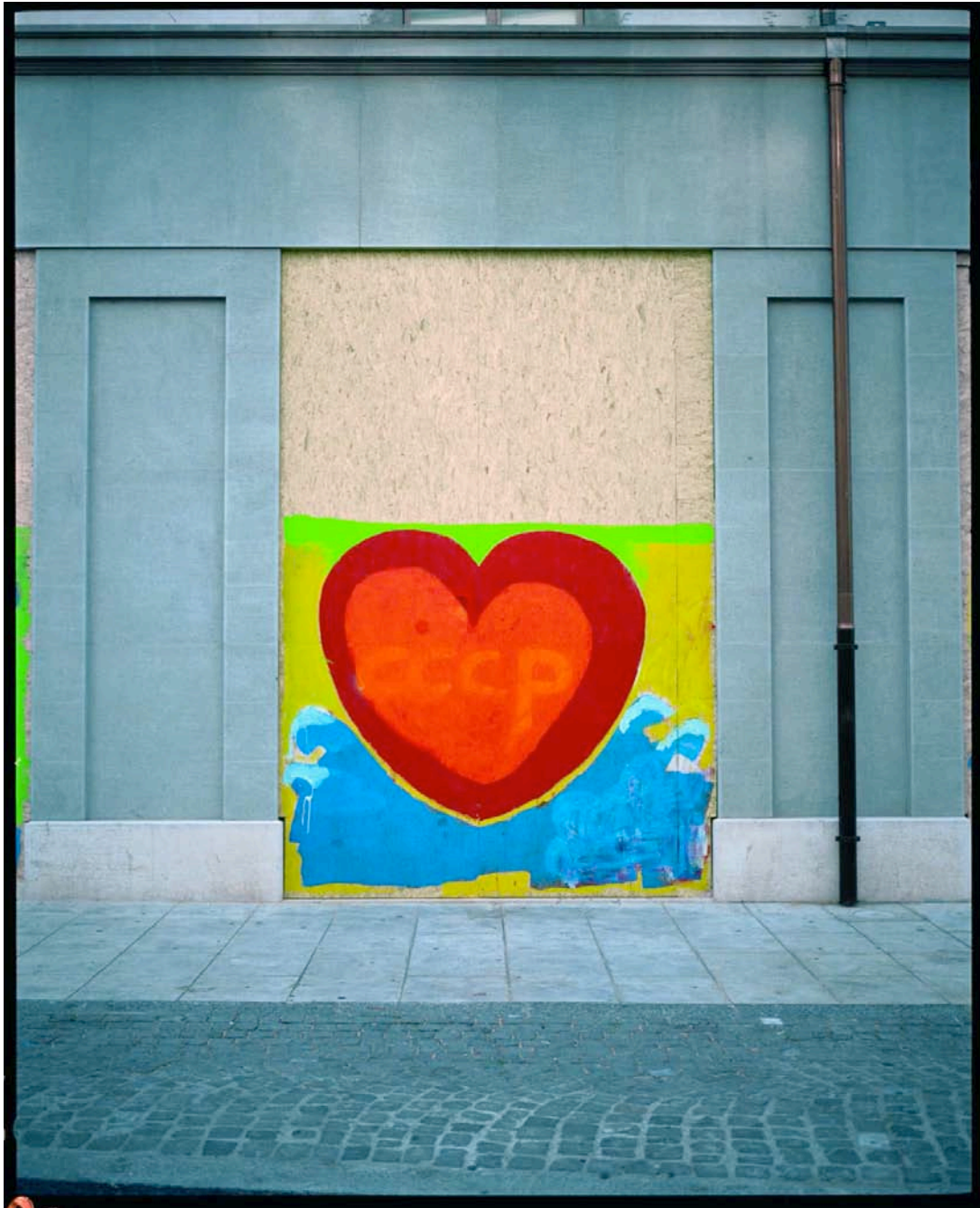
Prins Bernhard Cultuurfonds

Ministerie van Veiligheid en Justitie

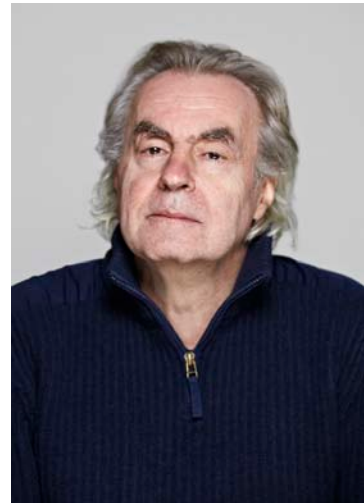
GOETHE-INSTITUT
NIEDERLANDE

Jules Spinatch
Antilogo No9 (c-print) 2003
Uit de serie *Temporary Discomfort V*

Kunstenaars:

Annette Behrens [1979, DE] | Nisrine Boukhari [1980, SY] | Mohamed Bourouissa [1978, ALG] | Daya Cahen [1969, NL] | Yvon Chabrowski [1978, DE] | Ad van Denderen [1943, NL] | Rineke Dijkstra [1959, NL] | Willie Doherty [1959, IE] | Eva Frapiccini [1979, IT] | Jasper Groen [1974, NL] | Johan Grimonprez [1962, BE] | Susan van Hengstum [1980, NL] | Runo Lagomarsino [1977, SE] & Johan Tirén [1973, SE] | Eva Leitolf [1966, DE] | Aernout Mik [1962, NL] | Mirko Martin [1976, DE] | Monica Nouwens [1964, NL] | Corinne Englert [1977, CH] & Isabel Morgen [1978, DE] & Cora Piantoni [1975, DE] | Sarah Pickering [1972, UK] | Adriaan van der Ploeg [1984, NL] | Astrid Proll [1947, DE] | Julian Röder [1981, DE] | Allan

1. OPZET

Sinds 9/11 is radicalisering een *hot topic* en wordt radicalisme per definitie bestempeld als negatief. Maar vormt het – geboren uit idealisme – niet vaak ook een drijvende kracht achter maatschappelijke veranderingen? En wie is radicaal en wie bepaalt dat? Is er wel sprake van een toename van radicaal gedrag onder jongeren of is er ‘slechts’ sprake van scheve beeldvorming? Deze vraagstukken vormden het uitgangspunt voor *ANGRY Jong & Radicaal* een multimediaal project bestaande uit een tentoonstelling, website, educatieve modules en een programma van debatten en films. *ANGRY* is een project dat een actueel en relevant onderwerp door middel van wetenschap, kunst en media bij een breed -en jong- publiek onder de aandacht brengt.

Paradox vormde samen met co-productie partner Nederlands Fotomuseum de drijvende kracht achter het project. Betrokken partners vanaf de start waren ook Prospektor, dat een belangrijke inhoudelijke bijdrage leverde aan de conceptvorming en de reeks videoportretten vervaardigde, en Kosmopolis Rotterdam, dat twee succesvolle educatieve trajecten initieerde. Andere partners waren filmtheater LantarenVenster, het Internationaal Film Festival Rotterdam (IFFR), LP2, De Nieuwe Oogst en het Goethe Instituut.

ANGRY werd bewust ontwikkeld in een periode van verruwing van het politieke klimaat in Nederland. Het scherpe toezicht op en verdenkingen van mogelijke radicaal gedrag met alle gevolgen van dien, nodigde uit tot een nuancering en het aanzetten tot heroverweging van de ingenomen beleidsstandpunten en de heersende meningen.

2. DOELSTELLING

Rebellie is onlosmakelijk verbonden met volwassen-wording. In essentie: het (over)nemen van verantwoordelijkheid voor jezelf en voor de wereld waarin je leeft. Toch worden jeugdige activisten vaak weggezet als onverantwoordelijke ‘radicalen’. *ANGRY* laat zien dat radicalisering van alle tijden en culturen is en bestaat in allerlei gradaties: van leven volgens je idealen, het voeren van (ludieke) acties tot aan terreurdaden. Kortom: van een bestaan als veganist tot dierenrechten-activist, en van pacifist tot terrorist. Terugkijkend in de geschiedenis valt op dat protesterende jongeren vaak als dwaze utopisten werden beschouwd maar dat hun idealen naderhand menigmaal de norm werden. *ANGRY* is daarom net zo goed een lofzang op het vermogen je compromisloos in te zetten voor een goede zaak. En een spiegel voor degenen die hun jeugdig idealisme verloren hebben. Want is onverschilligheid niet radicaler dan betrokkenheid?

In *ANGRY* wordt de verbeelding van de radicaal belicht vanuit drie posities: door (internationale) fotografen en video kunstenaars, in uitingen in de reguliere en alternatieve media en aan de hand van artistieke producties van jongeren zelf. Een belangrijke verbindende schakel tussen deze posities wordt gevormd door interviews met (ex-)radicalen, opgenomen als videoportretten. De bezoeker van de tentoonstelling en website wordt uitgedaagd om de discussie aan te gaan en zijn eigen houding ten opzichte van radicalisering opnieuw te bekijken.

De organisatie werd inhoudelijk geadviseerd door een groep wetenschappers waaronder Frank Bovenkerk (Bijzonder Hoogleraar Radicalisering Studies, Universiteit van Amsterdam), Beatrice de Graaf (onderzoeker Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme Den Haag) en Jean Tillie (onderzoeker radicaliseringsprocessen, Universiteit van Amsterdam).

De website en de lespakketten die in het kader van *ANGRY* zijn gemaakt blijven de komende jaren in gebruik. De verwachting is dat de tentoonstelling in aangepaste vorm nog naar het buitenland zal reizen. De werken van de kunstenaars, de tekst- en beeldmontages op basis van media-onderzoek en de volledige videoportretten blijven online via www.a-n-g-r-y-.nl te bekijken. Het project blijft daarmee voortbestaan.

3. TENTOONSTELLING

22 januari t/m/ 13 juni 2011
Nederlands Fotomuseum

3.1 CONCEPT: RUIMTELIJKE VORMGEVING & VISUELE IDENTITEIT

De tentoonstelling in de grote zaal van het Nederlands Fotomuseum (800 m²) was zowel qua vorm als inhoud een spannende en uitdagende presentatie. Ruwweg de helft van de tentoonstelling bestond uit werken c.q. installaties van 30 fotografen en videokunstenaars (afkomstig uit 13 landen) en drie presentaties gemaakt door Rotterdamse jongeren. Deze werken werden geconfronteerd met 10, op diverse plekken in de tentoonstelling opduikende videostatements/interviews met (ex-)radicalen (in leeftijd variërend van 19 tot 67) en 4 grote geprojecteerde billboards met (geanonimiseerde) media-uitingen. Een multimediale, historische tijdlijn (1960-2010) fungeerde als verantwoording voor de manifestatie.

Het geheel was daarmee een onconventionele mix van kunstwerken en contextuele informatiedragers met een semi-autonoom karakter. Het zijn voor Paradox kenmerkende vorm- en inhoudsexperimenten.

De ruimtelijke vormgeving was in handen van TomDavid Architecten. Zij voldeden aan het profiel dat wij opstelden om tot een vormgeving te komen die de stedelijke buitenruimte kon vertalen naar een museale ruimte. Het podium van de radicaal is - in veel gevallen - de openbare ruimte waarop hij/zij probeert maximale aandacht te genereren. Bovendien maakt de discussie over de vraag wat en wie radicaal is onderdeel uit van het actuele maatschappelijke debat. Deze uitgangspunten werden door de vormgevers vertaald in een constructie die een uitsnede uit de stedelijke omgeving suggereerde. Vanaf de buitenzijde gezien volgde 'de stad' een keurig grid. Naarmate de bezoeker zich verder in de ruimtelijke constructie begaf, bleek de overzichtelijkheid en dus het vermogen tot oriëntatie af te nemen. Schuin weglappende wanden en onverwacht uitgesneden hoeken tastten het grid aan.

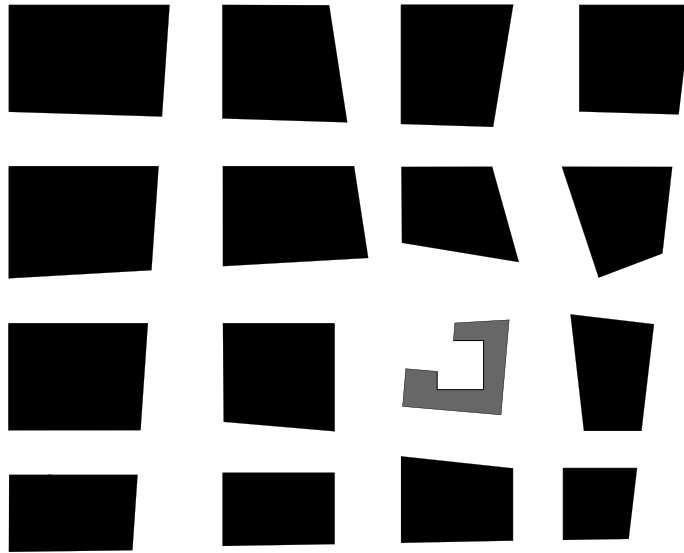
Deze ruimtelijke dynamiek in het ontwerp verwees naar de maatschappelijke verwarring die het product is van de interactie tussen diverse groeperingen: radicalen (van diverse snit), overheid, politiek en media. Het centrum werd gevormd door een plein waar alle straten op uitkwamen. Op het hangmeubel midden op het plein, waren via koptelefoons 200 aan de thematiek gerelateerde popsongs te beluisteren. De titels van de songs zijn op graffiti geïnspireerde typografie met de hand door twee illustratoren op het zit-element aangebracht. Dit plein werd begrensd door vier kale wanden van billboard-formaat. Teksten uit de media en gerelateerde bronnen werden hierop in een animatie groot geprojecteerd.

Aan de basis van deze teksten lag het media-onderzoek uitgevoerd door Paradox en het Nederlands Fotomuseum. Uitspraken van de overheid, politici, radicalen, onderzoekers en beleidsmakers, journalisten enzovoort werden gerechercheerd in kranten, tijdschriften, tv-uitzendingen, wetenschappelijke artikelen en songteksten. Hiervoor is een uitgebreid archief van publicaties over het onderwerp aangelegd. Het media-onderzoek vormde ook de basis van de historische tijdlijn die een (incomplete) overzicht gaf van opstanden, demonstraties, conflicten, aanslagen, radicale bewegingen etc. van de jaren '60 tot heden.

De tijdlijn kende naast deze tot het collectieve geheugen behorende gebeurtenissen een tweede en derde laag: de videoportretten werden gerelateerd aan de gebeurtenissen. Daaronder weer verschenen de kunstwerken in de tentoonstelling. Het geheel vormde zo een visuele catalogus die als leidraad voor de tentoonstelling kon dienen en de gekozen werken en de positie van de geïnterviewde (ex-)radicalen in onze samenleving en historie verankerde.

Een bijzondere plek op de tijdlijn was ingeruimd voor de uitwerking van zes case-studies voortgekomen uit het media-onderzoek. In korte videomontages van archiefmateriaal van kranten, TV en radio werd scherp in beeld gebracht hoe bijvoorbeeld de Dolle Mina's met ludieke acties de aandacht van de pers probeerden te vangen begin jaren '70; hoe er recentelijk op de 'deradicaliseringsbrief' van Jason W. in de media werd gereageerd en hoe de Franse en Engelse TV stations de rellen in de Parijse banlieus in 2008 belichtten.

Door de tijdlijn met bovengenoemde elementen aan het begin van de 'stad' te laten zien, werd geprobeerd de

verbinding te leggen tussen dat wat er om ons heen maatschappelijk gebeurt en de wijze waarop kunstenaars daarop reageren.

ANGRY bleek voor het publiek geen gemakkelijke tentoonstelling maar het uitdrukkelijke streven om kunst, media en wetenschap en andere stemmen niet alleen in een ruimte bij elkaar te brengen maar deze ook in relatie tot elkaar te tonen is in onze ogen geslaagd te noemen. De verhouding in het getoonde materiaal was ongeveer 50% kunstwerken, 25% videoportretten en 25% media.

Vormgeversbureau Kummer & Herrman ontwikkelden in samenspraak met Paradox en het Nederlands Fotomuseum de visuele identiteit van het project. Het beeldmerk moest opvallend en pakkend zijn en een knipoog maken naar protest en activisme. De titel *ANGRY* met als ondertekst 'Jong en Radicaal' en de URL van de website, fungeerde als een rechthoekige 'sticker' die in principe over alle promotie-uitingen geplakt kon worden. Als dragend beeld werd gekozen voor drie portretten van de jonge radicalen. Zij vertegenwoordigden voor ons de kern van het project. Zonder hun aanwezigheid zou het bekijken van de kunstwerken en de media-uitingen minder prikkelend zijn geweest en minder tot reflectie hebben aangezet.

Voor alle gehanteerde platforms (website, tentoonstelling, educatie) werd dezelfde herkenbare visuele identiteit gehanteerd.

3.1.1 Deelnemende kunstenaars

De aanwezigheid van zowel internationaal gevestigde kunstenaars zoals Aernout Mik (NL) en Joel Sternfeld (VS) naast jonge fotografen als Jasper Groen (NL) en Yvon Chabrowski (D), leidde tot een intrigerende en prikkelende selectie van werken. De thematiek van het werk van de kunstenaars liep zeer uiteen: van de wijze waarop de overheid radicale krachten tracht in te dammen (Allan Sekula/*Waiting for the Tear Gas*) en het van nabij volgen van pubers die door de Russische overheid gebrainwashed lijken te worden (Daya Cahen/*Nashi*) tot het in beeld brengen van de omgang met de herinnering aan terreuraanslagen (Eva Frappicini/*Muri di Piombo*) en de immer nabije dreiging van geweld (Willie Doherty/*Non-specific Threat*). De kunstwerken reflecteerden op aspecten van radicalisering als groepsdynamiek, de kwetsbaarheid en identiteit van jonge mensen en confrontaties van de macht met demonstranten. De ene keer refereerde het werk naar een beweging of vergeten radicale groep; zoals de gemeenschappen van Joel Sternfeld die in Amerika op zoek gaan naar een andere vorm van samenleven en omgang met het milieu. Ander werk zat bovenop de actualiteit; zoals de installatie van Annette Behrens waarin een Rotterdammer zich opwindt over de 'ettertjes' op straat en een Marokkaanse jongen als antwoord over zijn vermeende negatieve houding rapt. Bijzonder was de aanwezigheid van de persoonlijke fotografie van Astrid Proll. Eind jaren '60 behoorde zij tot de kerngroep van de RAF (Baader-Meinhof groep) die zich op dat moment schuilhield in Parijs. Aan de andere kant van dat spectrum stond het werk van de jonge Turkse kunstacademie studente Yumosh die met graffiti een imposant werk maakte als aanklacht tegen de aanhoudende etnisch-religieuze strijd in het Midden-Oosten.

Het was onze ambitie om de representatie van verschillende groeperingen –links, rechts, dieren, religieus etc.- evenwichting aan bod te laten komen. Echter zonder dat daarmee de kwaliteit van de gehele selectie in het geding kwam. Zo werd de bezoeker verleid om juist de krachten die spelen bij een radicaal individu of binnen een groepering te herkennen en mogelijk te vergelijken. Het louter focussen op Islam geënte vormen van radicalisme hebben wij vermeden. Iets wat gezien de verhitte publieke discussie daarover aantrekkelijk was geweest. Ook hebben wij ons er rekenschap van gegeven om niet alleen in te zoomen op de meest gewelddadige en extreme vormen van radicalisering.

3.1.2 Jonas Staal

Met de Rotterdamse kunstenaar Jonas Staal werd in het kader van ANGRY in de aanloop naar de tentoonstelling een installatie ontwikkeld. Echter een week voor de opening trok hij zich eenzijdig terug omdat hij zich niet meer kon vinden in de opzet van het project. Dit heeft ons verrast en verbaasd. Behalve dat hij Paradox van zijn besluit op de hoogte stelde, stuurde hij zijn brief waarin hij dit besluit kenbaar maakte, ook direct naar *NRC Handelsblad*. De krant besteedde er in een kadertekst apart aandacht aan in de bespreking

die daags voor de opening verscheen. *Trouw* besteedde er een artikel aan en op het weblog *Trendbeheer* ontwikkelde zich onmiddellijk een levendige discussie over de validiteit van de argumenten van Staal en de rol van Paradox in het geheel (zie de bijgevoegde knipselkrant). Tot een tweegesprek tussen Staal en Bas Vroege (directeur van Paradox) is het in het kader van de geplande debatten niet meer gekomen omdat Staal dat alleen op zijn eigen voorwaarden wilde laten plaatsvinden. De brief is op zijn verzoek in de tentoonstelling opgenomen alsmede op de website. Zijn brief en onze reactie is te lezen via de volgende link: <http://weblogs.nrc.nl/cultuurblog/2011/01/18/jonas-staal-boycot-angry/>

Begin april stuurde Staal een schriftelijk verslag en een exemplaar van de publicatie getiteld *How I Changed The World* dat in een oplage van 2000 exemplaren deel zou uitmaken van zijn installatie. Hij is voornemens dit werk op een later moment elders te presenteren.

3.1.3 Videoportretten van (ex-)radicalen

Om de stem van de radicaal zelf in het project op te nemen, beoogden we een installatie te maken die zou bestaan uit statements/interviews met (ex-)radicalen die zowel verschillende generaties als verschillende politieke overtuigingen zou vertegenwoordigen. Het maken van deze productie was een opdracht die wij in eerste instantie verleenden aan filmmaakster Marjoleine Boonstra. Doordat het Filmfonds haar aanvraag niet steunde (september 2010), waren wij genoodzaakt de begroting drastisch naar beneden bij te stellen. Boonstra gaf daarop de opdracht terug. Inmiddels was journaliste Eefje Blankevoort (Prospektor) al begonnen met de research en de voorgesprekken. Zij was de aangewezen persoon om de opdracht over te nemen. Samen met cameraman Thomas Roebers en Paradox werd een alternatief concept ontwikkeld met een meer journalistieke insteek die in het geheel van de tentoonstelling en de website uitstekend werkte.

De insteek van de interviews was om te laten zien in hoeverre radicalen van divers pluimage overeenkomstig denken over universele vraagstukken rondom woede, activisme en radicalisme. Wat verstaan zij onder radicaliteit en vinden ze zichzelf radicaal? Heiligt het doel de middelen of zijn er grenzen, met betrekking tot het gebruik van geweld bijvoorbeeld? Wanneer kwamen zij voor het eerst in actie en waarom? Twijfelen ze weleens, of zijn ze rotsvast overtuigd van hun eigen gelijk? En wat drijft hen precies?

Omdat identiteitsvorming een belangrijke rol speelt in het radicaliseringsproces werd besloten dit begrip als uitgangspunt te nemen voor het filmen van de gesprekken. De kadrering van het beeld volgde de specificaties van pasfoto's voor een identiteitsbewijs en de geïnterviewde keek recht in de lens. Deze portretten werden op een verticaal opgestelde monitor vertoond waardoor het gevoel van een bewegend portret werd opgewekt.

Tijdens de researchfase bleek al dat het niet eenvoudig was om voldoende jonge radicalen te vinden die bereid waren voor de camera hun statement af te geven. De ouderen waren over het algemeen direct enthousiast: Wijnand Duyvendak (milieu activist), Roel van Duijn (Provo), Maaïke Meijer (Paarse September) en Abe Sahetapy (Molukse treinkaper) stemden toe. De jongeren schuwden - overigens niet verwonderlijk - de aandacht of vonden zichzelf helemaal niet radicaal en/of wilden zich niet lenen voor een project waarin ook de stemmen van ideologisch anders-georiënteerden hoorbaar zouden zijn. Zo bleek het onmogelijk om ondanks het brede netwerk van Prospektor en Kosmopolis, een radicale moslima te vinden. Bij hen was de angst sterk voelbaar om naar buiten te treden met hun overtuigingen, ook al boden wij de mogelijkheid om anoniem in beeld te komen. Uiteindelijk lukte het om zes jongeren te interviewen.

De interviews werden gedaan aan de hand van begrippen die in voorgesprekken boven waren komen drijven: woede, grenzen, kick, twijfel, zuiverheid, bewustwording, wereldbeeld en imago. Deze begrippen kwamen terug in de montage voor de tentoonstelling en op de website. Juist door het hanteren van eenzelfde begrippenapparaat, was het mogelijk inzicht te geven in de overeenkomsten en verschillen tussen de geïnterviewden. Pas aan het einde van de montages gaven de geportretteerden aan waar zij voor stonden. Door mee te doen aan dit project stelden de (ex-)radicalen zich kwetsbaar op; zij gunden ons een eerlijke en open blik op hun drijfveren, motivaties en idealen.

De videomontoren waren opgesteld in de schuine uitsnedes van de wanden, die van binnen rood geverfd werden. Een citaat van de (ex-)radicaal en zijn naam fungeerde als markering en statement. Het geluid was

Eva Leitolf
Schöna, Sächsische Schweiz, 2006
Uit de serie *German Images - Looking for Evidence*

open, maar voor betere verstaanbaarheid en het gevoel van intimiteit waren per portret ook twee koptelefoons beschikbaar. Na elke run van een maximaal 5 minuten durend interview keerde het beeld op de monitor terug naar een ogenschijnlijk stilstaand beeld van de geportretteerde. De bezoeker kon de run zelf activeren met een rode knop en koos zo zelf het moment om 'in gesprek' te treden. Het effect was dat vanuit allerlei hoeken in de ruimtelijke constructie deze 10 mensen de bezoekers aankeken en uitnodigden om te komen luisteren. Het doel om bezoekers met zo min mogelijk vooroordelen te laten luisteren naar de statements van deze mensen om zo tot een eigen kritische uiteenzetting met hun gedachtengoed te komen, werd, getuige de reacties, bereikt. Menigeeen meldde verbaasd te zijn door de mate waarin de idealen werden gedeeld. Eenzelfde effect werd bereikt door de game *Hoe radicaal ben jij?* op de website.

3.1.4 Workshop Kosmopolis Rotterdam oktober 2010 t/m januari 2011

Bijzonder was het traject dat Kosmopolis en Paradox in september 2010 startten. Het doel was om de stem van de jongeren zelf in de tentoonstelling op te nemen door middel van (artistieke) uitingen in de vorm van video, fotografie, strips, graffiti of gedichten. Zeven groepen jongeren kregen een workshop aangeboden. Bij elke groep gaf Mohamed Cheppih een inleiding over het begrip radicalisering. Cheppih was een paar jaar geleden kandidaat-voorzitter van de Nederlandse tak van de Arabisch Europese Liga maar heeft inmiddels radicaliteit afgezworen. Hij werkt onder meer aan empowerment van Islamitische jongeren (o.a. via het Samenwerkingsverband Marokkanen in Nederland. Vervolgens begeleidde een kunstenaar het maken van de productie.

De intentie van Kosmopolis was deze groepen niet alleen via scholen samen te stellen maar ook via bepaalde gemeenschappen in de stad. Helaas lukte het ondanks hun goede contacten op lokaal niveau in Rotterdam niet om de interesse voor participatie op te wekken bij onder meer de Koerdische gemeenschap en een groep fanatieke veganisten. Twee groepen die wel van start gingen waren brugklassers en tweede klassers van het Zadkine College. Zij bleken vanwege hun leeftijd te weinig affiniteit met het onderwerp te hebben.

Zeer succesvol verlopen en opgenomen in de tentoonstelling zijn de volgende drie workshops. De Rotterdamse fotograaf Kees Spruijt begeleidde Stacii Samidin bij het maken van een serie over Molukse jongeren. Samidin was tot voor kort lid van de radicale kern van de RMS maar wil nu fotografie inzetten om zijn protest voor het voetlicht te brengen. Hij studeert aan de Willem de Kooning Academie Rotterdam en volgt het verzet van zijn Molukse leeftijdsgenoten. Leerlingen van College De Vloot in Maassluis maakte onder leiding van muziekproducent Vincent Krieger (VinRock Entertainment) een rap over vooroordelen en angst. Leerlingen van het Zadkine College gingen de straat op om mensen te vragen naar een definitie van radicaal gedrag en maakten een prikkelende beeldcollage van radicale (historische) beelden.

3.1.5 Opening en openingsdebat zaterdag 22 januari 2011

De opening van de tentoonstelling was met 1300 bezoekers de best bezochte in het bestaan van het Nederlands Fotomuseum. De geportretteerde radicalen en de studenten die werk hadden gemaakt kwamen met hun achterban in groten getale opdagen. Voor de opening van Andor van Barsey in de benedenzaal was burgemeester Aboutaleb uitgenodigd evenals Minister van Veiligheid en Justitie Opstelten (en ex-burgemeester van Rotterdam). Dit leverde een levendige en inspirerende mix van mensen op in de foyer en tentoonstellingsruimtes van het museum. Vanaf de middag tot sluiting heerste er een prikkelende sfeer en vonden er gesprekken plaats tussen aanwezige politici, fotografen, activisten, radicalen en internationale kunstenaars. Dit zorgde ook voor onverwachte ontmoetingen en discussies bijvoorbeeld tussen jongeren en Rotterdamse gemeenteraadsleden over de omgang met de harde kern van Feyenoord.

Het openingsdebat had te kampen met twee keer zoveel reserveringen als het mogelijke aantal plaatsen: 140 mensen woonden het debat uiteindelijk bij. Onder leiding van *NRC Handelsblad* binnenlandredacteur Pieter van Os spraken Beatrice de Graaf van het Centrum voor Terrorisme en Terrorismebestrijding en klimaat activist en voormalig parlementslid Wijnand Duyvendak een korte column uit. De jonge Molukse fotograaf

Stacii Samidin Ramelan schoof aan bij de discussie. Het publiek mengde zich al gauw in het debat dat aan tafel werd gevoerd. Na afloop werden Duyvendak en De Graaf aangesproken door verschillende aanwezige jongeren.

Exemplarisch voor de openheid was de pizza die Sjors Remmerswaal (Voorpost) en Isa Kort (activiste en kraakster), twee van de geportretteerden, met elkaar besloten te gaan eten na afloop van de opening en het debat. Ook de nadrukkelijk uitgesproken wens om in kleinere kring met elkaar door te praten na afloop van de later georganiseerde Dag van de Woede, gaf aan dat de bereidheid groot is bij qua gedachtengoed lijnrecht tegenover elkaar staande radicalen, om met elkaar in gesprek te gaan. Verbindend thema: het nemen van verantwoordelijkheid voor de (Nederlandse) samenleving.

De officiële opening werd verricht door de Duitse mediapsycholoog Jo Groebel. Als hoogleraar Mediapsychologie aan de Universiteit Utrecht trad hij in de jaren '90 op als adviseur van de Nederlandse overheid ten aanzien van gewelddadig gedrag en de invloed van de media daarop. Uit zijn inleiding sprak verwondering en vrees over de toon in het huidige Nederlandse debat. Ook stelde hij de voelbaar veranderde sfeer op straat aan de kaak. Rapper MANU gaf de muzikale aftrap met een intense vertolking van de zelfgeschreven rap 'Van het hart'.

Beatrice de Graaf

Radicalisering bestaat in Nederland pas een paar jaar. (...) Radicalisering wordt in deze definities opgevat als een veiligheidsrisico. Daarbij gaat het niet alleen om de horizon van geweld, waar de radicaal op uit zou zijn. Nee, het gedachtengoed zelf legt al een bom onder de Nederlandse democratische rechtsorde. (...) Taskforces, jongerenwerkers, buurtwerkers, imams, wijkagenten: meer dan 200.000 professionals zijn bezig met de strijd tegen terrorisme en radicalisering. Want die worden in dit beleid immers aan elkaar geplakt.

De radicale gezichten die ons hier aankijken, willen gezien en gevreesd worden door het grote publiek, bewonderd door hun medestrijders. Ze dagen uit, lokken uit. Maar we moeten steeds bedenken dat de manier waarop wij ze zien, waarop wij met ze omgaan, iets heel anders onthult: het laat zien hoe kwetsbaar of hoe veerbaar onze risicosamenleving is.

Wijnand Duyvendak

Ik mis de – collectieve – scheppende kracht, die ik in de jaren tachtig voelde. De vrijheid. Het lef. Maar ik huiver van de destructiviteit, de woestheid. Nederland mist radicalen. Progressieve radicalen, die voor beweging zorgen, een spiegel voorhouden. Wie zaait er twijfel? Wie zorgt er voor verwarring? Ligt dwars? Vertelt er een nieuw verhaal?

Wilders, ja, die is radicaal: creatief en destructief tegelijk. Maar rechts. Hij laat knap zien hoe radicalen voor vernieuwing kunnen zorgen. Maar ook hij zal z'n balanceeract niet heel lang kunnen volhouden: de destructiviteit zal het winnen, of de aanpassing.

3.2 PROMOTIE TENTOONSTELLING

De tentoonstelling werd door het Nederlands Fotomuseum zo breed mogelijk onder de aandacht van het publiek gebracht, waarbij werd ingezet op maximale zichtbaarheid in pers, op radio en tv en via online kanalen. Naast de fotografie- en kunstliefhebbers werd gemikt op de jonge stedeling (20-50 jr), studenten van Universiteiten en Hogescholen en beroepsmatig en politiek betrokkenen. Vanuit de gedachte dat jongeren niet uit eigen beweging het museum bezoeken, werden zij bij *ANGRY* betrokken door middel van de website en de educatieve trajecten.

Het belangrijkste voertuig voor de promotie van de tentoonstelling was de seizoensbrochure van het museum: oplage 2x 20.000 in december '10 en maart '11. De visuele identiteit van *ANGRY* werd hierin prominent neergezet; aan de voorzijde als blikvanger en aan de binnenzijde als uitklapbare A3 poster. Dit ontwerp was

een samenwerking met Studio Beige, de vaste vormgevers van het museum. De brochure werd samen met de uitnodiging voor de opening aan zo'n 5000 adressen verstuurd. De brochure is tevens via 200 culturele instellingen door heel Nederland verspreid. Digitaal ging de uitnodiging naar ongeveer 8000 adressen (alle cijfers inclusief adressenbestanden van Paradox, ook internationaal, en Kosmopolis). Deze mailing werd aangevuld met adressen van de gemeente Rotterdam: beleidsmedewerkers, politici, gemeenteraad, politie en jeugdzorg. Ook de nieuwsbrieven van het museum en Paradox werden gedurende de looptijd regelmatig ingezet (bij elkaar verantwoordelijk voor zo'n 10.000 nationale en internationale adressen). Wekelijks was er aandacht voor *ANGRY* op Facebook (4000 volgers inclusief Paradox en partners).

Het tweede belangrijke vehikel voor de promotie werd voorafgaand aan de Dag van de Woede (14 mei) geproduceerd. Paradox stelde een tweetalige folder samen die alle onderdelen van *ANGRY* in samenhang toonde, inclusief perscitaten en installatiebeelden van de tentoonstelling. In een oplage van 5000, is deze verspreid en verstuurd aan de (deels internationale) achterban. Aan een dergelijke folder was behoefte omdat via het museum in feite alleen de tentoonstelling werd gecommuniceerd. Achteraf beschouwd hadden wij direct bij aanvang van het project een dergelijke folder beschikbaar moeten maken. Het maakte de samenhang van de verschillende onderdelen inzichtelijk en zou naar verwachting de participatie op specifieke onderdelen (debat, filmprogramma) aanmerkelijk hebben kunnen verbeteren.

Een bepalende factor in de promotie van de tentoonstelling was de looptijd: het museum werkt tegenwoordig met lange (door bezuinigingen ingegeven) looptijden. *ANGRY* stond maar liefst 16 weken. Het is moeilijk zo niet bijna onmogelijk om de aandacht van het publiek over een dergelijke lange looptijd vast te houden. Het uitsmeren van activiteiten was een middel om de aandacht vast te blijven houden, maar achteraf kunnen we concluderen dat we beter gebruik hadden kunnen maken van de 'buzz' die na de opening en het debat ontstond. Het aansluitend programmeren van een filmmatinee en een Nacht (of Dag) van de Woede, had daarvan eveneens kunnen profiteren.

Het museum voerde kortingsacties in samenwerking met *CJP*, Art Rotterdam (tijdens de beurs), GroupOn en de BankGiroLoterij. Om jongeren te bereiken werden onder meer *GUP* (fototijdschrift), *Pauze* (scholieren) en *Sevendays* (nieuws) ingezet. City Media (Rotterdam) toonde meerdere malen drie korte filmpjes van *ANGRY* op verschillende schermen in de openbare ruimte (onder meer in metrostations). Halverwege de looptijd zijn er 2500 ansichtkaarten gedrukt en verspreid in Rotterdam en landelijk via culturele instellingen.

3.3 RESULTAAT & EVALUATIE TENTOONSTELLING

Het totale bezoekersaantal aan het museum tijdens de weken dat *ANGRY* geprogrammeerd was, bedroeg 22.408. Dit was in overeenstemming met het verwachte aantal. Het aandeel jongeren dat op eigen gelegenheid het museum bezocht (onder de 26 jaar) was stabiel ten opzichte van voorgaande jaren: 15% van de reguliere bezoekers (dit cijfer is excl. bezoek via het educatieve aanbod).

Gedurende de looptijd van de tentoonstelling waren er behalve het openingsweekend en de Dag van de Woede (waarover later meer), een paar momenten waarop *ANGRY* door het museum extra onder de aandacht werd gebracht: het Fotoboekenweekend, de Museumnacht, het Museumweekend en het Amateurweekend. De Museumnacht trok 1700 mensen waaronder veel jongeren. Er werden performances, optredens en ludieke workshops in het teken van *ANGRY* georganiseerd. Op de zondagmiddag was de vrij te boeken rondleiding erg populair en er werd vaak speciaal naar *ANGRY* gevraagd.

Bijzondere rondleidingen door de tentoonstelling waren er voor een team van NUANSA (het Kennis- en Adviescentrum Polarisation en Radicalisering van het Ministerie van Veiligheid en Justitie) en voor een afvaardiging van het Ministerie van Veiligheid en Justitie zelf die samen met het Centrum voor terrorisme en contra-terrorisme een bezoek brachten. Zij reageerden enthousiast en bleven lang napraten met de samenstellers van het project. De afdeling educatie van de Anne Frank Stichting bezocht op eigen gelegenheid het museum; de projectmedewerker educatie vanuit Paradox heeft met hen het project nog uitvoerig nabesproken.

3.3.1 Ontvangst door de pers

De pers reageerde overwegend positief op *ANGRY*. *NRC Next* en *NRC* pakten in de week voor de opening groots uit met een spread respectievelijk een halve pagina. Bijzonder aan de deze artikelen was de focus op de interviews en de portretten van de (ex-)radicalen. *Trouw* kwam ook voor de opening langs. *Volkskrant*, *Algemeen Dagblad*, opiniebladen *Vrij Nederland* en *De Groene Amsterdammer* en kunstmagazine *MetropolisM* volgden kort daarna. Hoewel onze insteek was om het onderwerp radicalisering op de agenda te zetten, bestond het een enkele kunstredacteur om louter de kunstwerken te recenseren en niet in te gaan op de andere elementen in de presentatie: 'Tussen alle ruis en talking heads houdt de kunst zich aardig staande op tentoonstelling in Rotterdam' (*Volkskrant* 2-2-'11). Wij betreuren het dat er op deze manier werd gekeken. Anna Tilroe schreef in *De Groene Amsterdammer* een kritisch maar prikkelend stuk. Hier kunnen we echter ook de hand in eigen boezem steken: de krachtige columns van Beatrice de Graaf en van Thomas van der Dunk (uitgesproken op de Dag van de Woede) zijn door ons niet aangeboden aan bijvoorbeeld opiniepagina's van kranten.

Eefje Blankevoort van Prospektor, maker van de videoportretten, schoof aan bij FunX (radiozender voor jongeren met presentator Manu, die op de opening rapte) voor een 3 uur durende thema-uitzending over radicalisering en bij ObaLive in Amsterdam voor een interview met Paul Rosenmüller. Bij de Ikon werden drie geportretteerden uitgenodigd voor het programma *De Andere Wereld* (Radio 5). Een paar radicalen blogden op hun eigen sites over de tentoonstelling. AVRO's *Museumgasten* kwam tijdens de opbouw van de tentoonstelling op bezoek met ex-burgemeester van Rotterdam Bram Peper. Deze laatste completeerde het trio Rotterdamse (ex-)burgemeesters dat *ANGRY* bezocht. Radio en TV *Rijnmond* maakte een interview met curator Iris Sikking (Paradox) en besteedde ruim aandacht aan de jonge Molukse fotograaf Stacii Samidin

Vrij Nederland

Jonge radicalen: obligaant en boeiend.

Trouw

De tentoonstelling is ondanks het afbrokkelende imago van radicalisme, geen pleidooi voor het dempen van de mening.

De Groene Amsterdammer

Protest of welke vorm van activisme dan ook zonder media-aandacht is als een schreeuw zonder geluid. Dat geldt voor kunstenaars net zo goed als voor anderen.

NRC Handelsblad

Radicaal voelt zich een idealist die de mainstream ontloopt.

MetropolisM

Is de radicaal van vandaag niet gewoon een aso?

Ook de geïnterviewden schreven er over in hun blogs:

Saskia Duys van *Time to Turn* schreef:

Een ontzettend interessant project over radicaliteit, activisme en idealen wat, ook voor Time to Turn, veel herkenning, discussie en misschien wel hernieuwde zelfreflectie, oproept. Het is altijd weer goed om opnieuw na te denken: wat beweegt mij nu eigenlijk? Hoe reageer ik op wat ik in om mij heen zie gebeuren? En hoe geef ik mijn idealen vorm?

Sjors Remmerswaal van *Voorpost* schreef:

In eerste instantie ziet het er wat vreemd uit – een radicaal in een museum lijkt op een of andere manier “passé” te zijn -, maar het project ziet er op zijn minst interessant uit. En als toemaatje (sic.) kan u zichzelf ook nog eens laten klasseren als “onverschillig”, “neutraal”, “betrokken”, “actief”, “radicaal” of “extreem”. De test kan u meteen doen bij het binnenkomen van de webstek. En ondergetekende, die bleek gewoon radicaal te zijn.

3.3.2 Ontvangst door publiek

Mede op basis van twee publieksonderzoeken kunnen wij concluderen dat de tentoonstelling de bezoeker niet onberoerd heeft gelaten. *ANGRY* werd als heftig en urgent ervaren door de bezoekers en gebruikers van onderdelen van het project. Het was een ‘dichte’ tentoonstelling. Niet vanwege de aard van het project zelf maar eerder door de uitspraken van de geportretteerde (ex-)radicalen en door het werk van deelnemende kunstenaars.

De balie van het museum hield een korte publieksenquête onder 253 respondenten die *ANGRY* het cijfer 7.1 gaven. Belangrijke opmerkingen waren dat de tentoonstelling als confronterend en heftig werd ervaren. Origineel en gedurfd maar niet makkelijk om naar te kijken. Soms werd de chaos goed doorvoeld en wekte deze wrevel op maar tegelijkertijd had men waardering voor het ontwerp en de keuzes van de kunstenaarselectie. Kritische noten waren er ook: een enkeling stoorde zich aan het ontbreken van een duidelijke routing en vond dat er teveel videowerken (6 installaties plus de 10 portretten) stonden. Commentaar was er ook op de taligheid van de presentatie: de tijdlijn, quotes en uitgebreide captions maakten dat er veel gelezen moest/kon worden. Soms ontbrak het volgens een enkeling aan een duidelijke stellingname en zou de jeugd juist niet bereikt worden.

Dit laatste is een opvallende kanttekening omdat de tentoonstelling *ANGRY*, zoals eerder gezegd, niet specifiek voor jongeren was bedoeld. De terugtrekking van Jonas Staal die gepaard ging met scherp commentaar op de opzet van het project als ‘blockbuster voor jongeren’, heeft dit misschien de wereld in gebracht. Om jongeren te bereiken hadden we juist ingezet op de website en het educatieve programma. En via het succesvol verlopen traject van Kosmopolis werden zij ook deelnemers aan de manifestatie.

Een stagiaire van Kosmopolis heeft een enquête gedaan onder zestien uit Rotterdam afkomstige bezoekers.¹ De behoefte om na het bekijken van *ANGRY* een mening of opvatting te delen was groot, gaf dit onderzoek aan. Gerapporteerde emoties liepen uiteen van frustratie, boos- of somberheid tot sympathie, betrokkenheid en begrip. De reacties waren divers: men vond de tentoonstelling geweldig en grensverleggend of juist teleurstellend of nostalgisch. Geen enkele bezoeker kwam naar buiten zonder een gedachte en/of emotie. Maar stelt de onderzoekster vast: *ANGRY* heeft meer potentie in zich dan gerealiseerd is voor wat betreft interactie met het publiek. De mogelijkheid om reflecties en gedachten over de ervaring in de tentoonstelling te delen, werden door ons niet gefaciliteerd.

Als kanttekening is daarbij te vermelden dat in een vroeg stadium is overwogen om via de website (die ‘stand alone’ ook deel uitmaakte van de tentoonstelling) de mogelijkheid te bieden videoboodschappen achter te laten. Echter door de onmogelijkheid hier redactie op te zetten, is daar vanaf gezien. Het ontbreken van de meeste elementaire vorm van geven van feedback middels een gastenboek is echter onvergeeflijk.

Hieronder een kleine selectie uit de opmerkingen die de geënquêteerden maakten. Deze gesprekken werden in het Engels gevoerd.

Yes, I liked it. I enjoyed it very much. Because it triggered a lot of emotions in myself it was suggested what is radicalism, whether you can use violence or not. And the big question what popped in my mind in exhibition: “What is right and what is wrong?” [...]” (respondent 7A / male, 43 yrs)

“I think this was the only movie where I thought that people were brainwashed. It really feels strange because they were just like others working together, they were heading to one goal together, but it didn’t feel like the right way. It showed radicalism in a different way. I don’t know what is good and bad for some people good, for some bad. Maybe for them it feels good, but for us it doesn’t feel and look good.” (respondent 1B / female, 23 yrs)

“For example, what really strike me was squatter who said that we live actually for the system and we go

¹ Kwalitatief publieksonderzoek ‘Impact study on media exhibition ANGRY’ door Z. Paula-Pavula, mei 2011. Stagiaire bij Kosmopolis i.h.k.v. MA programma ‘Arts and Heritage: Education, Policy and Management’ (Universiteit Maastricht). Dit onderzoek is op te vragen bij Paradox.

Rineke Dijkstra
Shani, Herzliya, Israel, August 1, 2003

to school, we work, we retire and then we die. At that point you really feel addressed [aangesproke]. It does something to you because you are doing exactly the same thing what she is saying.” (respondent 1B / female, 23 yrs)

“Yes, I did [learnt something new]. It showed that radicalism is not just a bad thing, it can also be good, but because of media and so we think it’s bad. Like they tell us that it [radicalism] is bad, so we believe it. But actually it is just the point of view.” (respondent 5 / female, 18 yrs)

“Yes. The Muslim guy [Izz adDin Ruhuleessin] he talked about foreigners and that also had an effect on us because we both [respondents 1A & 1B] are foreigners. I knew the story because I also have Muslim friends and they have told me the same stories, but I don’t know... when he told it sounded more like confirmation. You hear it a lot and then you hear it in the exhibition and now I really realize it. At that moment I totally agreed with him.” (mentioned exhibit: video with Izz adDin Ruhuleessin) (respondent 1B / female, 23 yrs)

“Well, I already had my opinion and it didn’t really change, but it [exhibition] does make you more aware of what these people do and what impact they have.” (respondent 4A / male, 27 yrs)

“For me it was too much. Not only texts, but also photos. All the information what you see it’s a lot. Because you can stay here whole day.” (respondent 9A / male, 63 yrs / firsttime visitor)

4. NEVENPROGRAMMA

4.1 OPZET

In het kader van *ANGRY* is naast het openingsdebat een aantal activiteiten in samenwerking met partners uit Rotterdam georganiseerd.

In YourSpace, de jongerenplek van het Internationaal Film Festival Rotterdam (onderin het Hilton Hotel), was gedurende de 10 dagen van het festival de ‘game’ *Hoe Radicaal Ben Jij?* geïnstalleerd op een vrijstaande console. De ruimte werd aangekleed met de blikvangende posters van het educatieproject (met de portretten van Isa, Izz en Robert). Het in het begin geopperde idee om films in het programma te ‘taggen’ met het *ANGRY* logo, vond helaas geen doorgang. De ruimte werd met name gebruikt door jongeren van het Zadkine College.

Met filmtheater LantarenVenster (inmiddels burens van het museum) werd overeengekomen vijf filmavonden te organiseren waarbij elke avond werd ingeleid door een kenner. *NRC* redactrice Joyce Roodnat leidde *Der Baader Meinhof Komplex* (2008) in en Germen Boelens, de scenarioschrijver van *Skin* (2008) discussieerde na afloop met het publiek. Na tegenvallende bezoekcijfers werd na drie films het programma afgeblazen. Een eerder idee om een filmmarathon parallel aan de Nacht van de Woede te programmeren of als filmmatinee hadden wellicht meer publiciteit kunnen genereren dan maandelijks als een op zichzelf staande titel. De projectfolder had bij eerdere publicatie, dit deel van het programma beter kunnen bedienen indien deze eerder gepubliceerd zou zijn.

4.2 DAG VAN DE WOEDE

Geslaagd te noemen is de Dag van de Woede die met partner LP2 werd georganiseerd op zaterdag 14 mei. Paradox had LP2 in het voorjaar 2010 benaderd om gezamenlijk gestalte te geven aan de Nacht van de Woede. Met het Nederlands Fotomuseum, Kosmopolis Rotterdam en De Nieuwe Oogst werden gesprekken gevoerd over een programma waarin muzikanten, theatermakers, kunstenaars en schrijvers de thematiek van de manifestatie *ANGRY* zouden verbeelden. Uiteindelijk bleek het financieel niet verantwoord om de beoogde Nacht te organiseren. Besloten werd het programma te verschuiven naar de dag. Dit had tot gevolg dat werd gekozen voor een meer serieuze toon en de entertainmentfactor te minimaliseren. Cultuurhistoricus Thomas von der Dunk trapte af met een prikkelende column. Tussen de debatten en

presentaties van de fotografen door gaf de jonge stand-up comedian Samir zijn geheel eigen kijk op woede.

De aanwezige fotografen Sarah Pickering (UK) en Astrid Proll (DE, ex-Rote Armee Fraktion) spraken aan de hand van hun werk over hoe de overheid en de politiek proberen onlusten, rellen, demonstranten en actievoerders in toom te houden. Fotografen Jasper Groen (NL) en Julian Röder (DE) spraken over de beeldvorming rondom radicalen. Groen volgt sinds begin jaren '90 de levenswandel van Jeffrey, een Belgische tiener die van een breakdancer in een Neo-Nazi veranderde door een ruzie op de dansvloer met een Surinaamse leeftijdsgenoot. Julian Röder bevond zich tussen de demonstraties tijdens de G8 top in Genua waar na stevige rellen een demonstrant door een politiekogel om het leven kwam. Fotografen Eva Leitolf (DE) en Eva Frapiccini (IT) zochten naar sporen van de gepleegde daden van radicalen in hun eigen land. Hun werk vormt tevens een herinnering aan de slachtoffers die vielen bij de aanslagen en die deel uitmaken van het collectieve geheugen in respectievelijk Duitsland en Italië.

De jonge radicalen Saskia Duys, Sjors Remmerswaal, Isa Kort en Izz ad-Din Ruhuleessin gingen met elkaar in debat over hun idealen, drijfveren, grenzen en de noodzaak van radicale actie. Het leidde tot een verhit debat waarin hun onderlinge verschillen in standpunten in eerste instantie een barrière vormden. De Arabische Lente was als case studie opgenomen om over beeldvorming van radicale jongeren en hun bereidheid tot geweld te praten. Fotograaf Ad van Denderen belichtte zijn aanpak van de fotoverslagen die hij sinds jaar en dag in de Arabische wereld maakt. Beeldredacteur Nicole Robbers besprak de keuze van de fotografie die zij dagelijks moet maken voor haar krant (*NRC*) en journaliste/columniste Hassnae Bouazza ging in op de verschillende informatiestromen die met de komst van sociale media omvangrijker zijn geworden en een directer beeld lijken te geven van de gebeurtenissen tijdens protesten en conflicten.

Een sterke afsluiting vormde het debat De staat vs. haar radicalen. Idealisme is mooi, maar er zijn maatschappelijke grenzen. Politicoloog Izz ad-Din Ruhuleessin, senior beleidsmedewerker Polarisation en Radicalisering Wanda Elzenga (Ministerie van Veiligheid en Justitie) en hoogleraar politicologie Jean Tillie debatteerden over grenzen en de consequenties van beleid in theorie en praktijk. Ruhuleessin vertelde over de inval door de AIVD in zijn huis. Waarop ook de fysieke aanval op Tillie eind jaren '80 - komend van rechts -, ter sprake kwam.

Thomas von der Dunk, column Dag van de Woede

Het feit dat in de EU een deel van de politieke en economische elite min of meer van Europeanen, Amerikanen tracht te maken, door onder het motto van vrijheid en democratie de gelijkheid en de bestaanszekerheid van velen te verminderen teneinde de rijkdom van weinigen te vergroten, voedt momenteel de maatschappelijke woede die zich keer op keer in desastreuze verkiezingscijfers voor de traditionele middenpartijen vertaalt. Want de boodschap van de veilig achter de poorten van haar eigen vestingen verschanste elite dat het door méér markt steeds beter gaat, wordt in de ungated community buiten die veilige poorten niet langer meer geloofd.

4.3 RESULTAAT & EVALUATIE

Het publiek mengde zich actief in het debat. In de pauze en tijdens de nazit werden er nog verhitte discussies gevoerd. Vanwege de programmawijzigingen tussen de Nacht en Dag van de Woede en het bijstellen van de begroting, waren ook de doelstellingen in publieksbereik bijgesteld. Voor de Nacht van de Woede mikten we op 800 bezoekers, maar voor de Dag van de Woede achtten we een publiek van 200 personen reëler. Uiteindelijk zijn er 65 bezoekers geweest.

Het publiek bestond net als tijdens de tentoonstellingsopening uit een mooie mix van beleidsmakers, jongeren en maatschappelijk bewusten. Een fervente CD aanhanger mengde zich samen met de vooraanstaande Rotterdamse PvdA'er Peter van Heemst in het debat met Jean Tillie en Izz ad-Din Ruhuleessin. Deze politici en Wanda Elzenga van het Ministerie van Veiligheid en Justitie discussieerden nog lang na met de jonge radicalen. De dynamiek tussen kunst en maatschappelijk debat die ontstond was precies datgene dat Paradox nastreeft met haar projecten.

De kwantitatieve participatie daarentegen was, zoals eerder aangegeven, beneden de maat. Deels had dit te

RADICALEN

"Mijn ideale Nederland is een Nederlands Nederland."
Sjoers [28]

YES, 'N' HOW MANY EACH MUST ONE MAN

ANGRY

Wat is radicalisering? Wie is radicaal en wie bepaalt dat?
ANGRY is een multimediaal project over radicalisering onder

JUKEBOX

Now playing:
- Right Right No

ANGRY

JONG EN RADICAAL / WWW.A-N-G-R-Y.NL

PROGRAMMA

Expositie:
13 juni, 2011 Nederlands
museum

Activiteiten:
1 mei, 2011 LP2, Rotterdam
10:00-18:00 Dag van de Woede
GRATIS ENTREE

WORKSHOPS

Hier vind je hier de filmpjes en foto's die
zijn gemaakt door jongeren in het kader
van de verschillende ANGRY workshops.

Censuur

Wolfert van
Borselen tweetalig,
Rotterdam, Kias
TH4E, door: Bryan,
Shiwa, Abdelkarim,
Jelle, Nathaniel

KUNSTENAARS

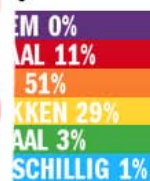

Eva Leitolf
[1966, DE]

UIT DE SERIE GERMAN IMAGES –
LOOKING FOR EVIDENCE, 2006–2008
C-PRINTS
De onschuld van een landschap kan vaak
misleidend zijn. Van 2006 tot 2008
documenteerde Leitolf plaatsen in
Duitsland waar 'aliedaags' rassengeweld
en nationalistisch geweld plaatsvonden.
Ze fotografeerde die plaatsen in een

DICAAL

ABE

"Ik wist al vanaf mijn 19e dat
als het moment zou komen, ik
zou gaan. Of ik zou sterven
interesseerde me niet."

Abe Sahetapy (57),
maatschappelijk werker. In 1975
was Abe een van de Molukse
treinkapers bij Wijster, in Drenthe.

Voorstellen
Ideaal
Radicaal
Opoffering
Verantwoording
Begrip
Spijt
Twijfel
Omslag
Jeugd

Isolément
Groep
Confrontatie
Escalatie
Radicalisering
Geweld
Kick
Resultaten
Gevolgen
Emotie

ERNO

GEOFFREY

ISA

IZZ AD-DIN

MAAIKE

MARIEKE

ROBERT

ROEL

SASKIA

SJORS

WIJNAND

HOME
RADICALEN

KUNSTENAARS
WORKSHOPS
ACTIES
DOE DE TEST
TIJDLIJN
PROGRAMMA
EDUCATIE
ANGRY

JUKEBOX

Now playing:

maken met het relatief grote aantal activiteiten dat het Nederlands Fotomuseum in de omringende weekenden (met andere onderwerpen) had geprogrammeerd. Maar veel belangrijker nog was het ontbreken van een in het sociaal-politieke debat gespecialiseerde debatpartner onder de samenwerkende partijen. Deelname aan een dergelijk project door Arminius of De Unie (beiden agenda-technisch te laat benaderd) is onontbeerlijk voor het succesvol creëren van een debat dat de grenzen tussen kunst, media en wetenschap opzoekt.

Ook het eerder genoemde creëren van 'free publicity' door het plaatsen van een onderwerp gerelateerd artikel op een opiniepagina of door een projectbespreking door een andere dan de kunstredactie van een dagblad, hadden we in de periode rond de Dag van de Woede beter kunnen uitventen.

5. WEBSITE

5.1 UITVOERING

De website www.a-n-g-r-y.nl is een op zichzelf staand onderdeel van het project voor een breed publiek. De kunstwerken uit de tentoonstelling en de interviews met de radicalen zijn er volledig terug te zien. Zo'n 200 activistische liedjes zijn verzameld in een jukebox. In multimedia montages worden radicale acties van commentaar voorzien door daders en betrokkenen. De tijdlijn zoals ook te zien op de tentoonstelling geeft een overzicht van radicale gebeurtenissen in de afgelopen 50 jaar. Om de jongeren naar de site te trekken en te prikkelen over het onderwerp na te denken is de 'game': *Hoe radicaal ben jij?* ontwikkeld. In 12 vragen kom je er achter of je extreem, radicaal, actief, betrokken of onverschillig bent. Dit uiteraard met een knipoog. De test kon worden doorgestuurd naar vrienden en bekenden via Facebook, Hyves en mail. Een ander belangrijk onderdeel waren de acht dossiers over De Dolle Mina's, Extreem rechts en Dierenactivisme speciaal gemaakt voor de educatieve modules waarin met name de wisselwerking tussen dergelijke groeperingen en de media centraal staat.

De website van het project *ANGRY* had verschillende functies. De belangrijkste was het in contact brengen van jongeren met de thematiek van *ANGRY* door middel van een 'game', uitdagend gemonteerde filmpjes, pakkende teksten, sterke fotografie en videofragmenten uit het werk van de kunstenaars. Het uitgangspunt was dat jongeren weliswaar via school naar de tentoonstelling zouden komen maar zelden op eigen initiatief. Door de website een aantrekkelijk, makkelijk navigeerbaar uiterlijk te geven en tegelijkertijd de diepte in te gaan, hebben we ingezet op het bereiken van een groot potentieel aan jongeren. Jammer was dat de techniek het nog niet toeliet om de game in HTML 5 te maken. Dit in Flash geprogrammeerde onderdeel is daarom niet te zien op een smartphone of een tablet. Daarnaast is de website ook een visueel archief, catalogus, van alle elementen die in de tentoonstelling samen kwamen. De weerslag van het mediaonderzoek waarin wetenschap en het actuele debat bij elkaar komen, heeft daar ook zijn blijvende plek gekregen via de quotes, de tijdlijn, casestudies en de dossiers.

Vormgevers Kummer & Herrman, verantwoordelijk voor de visuele identiteit van *ANGRY*, ontwierpen ook de website. Door een bijna krant-achtig aandoende opmaak te gebruiken, werd de veelheid aan informatie helder en visueel naar voren gebracht. De site nodigt uit rond te kijken en door de menustructuur kon je in een oogopslag de soorten informatie doorgronden. Op de voorpagina wisselen de zichtbare fotografie, tekst en film telkens. Prominent aanwezig was in eerste instantie de game (als openingspagina) maar mensen die daar niet in geïnteresseerd waren leken minder geneigd door te klikken naar de rest van de site. De 'game' is toen op een ander niveau in de site geplaatst. Net als in de tentoonstelling zijn ook de quotes uit de media prominent aanwezig.

Zoals gezegd kunnen de interviews op de website geheel bekeken worden. De tien portretten die in de tentoonstelling waren opgenomen en nog twee extra. Een meerwaarde is dat er per trefwoord geluisterd kan worden naar verschillende radicalen. Hierdoor is het mogelijk in een kort tijdsbestek de onderlinge overeenkomsten en verschillen te duiden. Fragmenten uit de interviews kunnen via Hyves en Facebook worden gedeeld.

In december 2010, voorafgaand aan de lancering, is de site voorgelegd aan een jongerenpanel van Bokss, een Rotterdamse organisatie die zich ten doel stelt een door een organisatie uitgestippelde media-strategie

YVON CHABROWSKI ➡

Yvon Chabrowski
[1978, DE]

ENTFÜHRUNG / ONTVOERING, 2007
Entführung is een werk dat gebaseerd is op de iconografie van de beelden van slachtoffers die gekidnapped zijn door terroristische groeperingen en die zij naar de media sturen. Hun structuur is vaak gelijk: een vlag, knielende slachtoffers en gemaskerde misdadigers. ...

AD VAN DENDEREN ➡

Ad van Denderen
[1943, NL]

UNTIL PARADISE, 2002-2003
Until Paradise bestaat uit foto's van posters die op de muren van de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook worden opgeplakt. Ze herdenken jonge Palestijnse martelaren (vaakaders van zelfmoordaanslagen) onmiddellijk na hun dood. De beeldtaal van de posters ...

HOME

- [RADICALEN](#) ➡
- [WORKSHOPS](#) ➡
- [ACTIES](#) ➡
- [DOE DE TEST](#) ➡
- [TIJDLIJN](#) ➡
- [PROGRAMMA](#) ➡
- [EDUCATIE](#) ➡
- [ANGRY](#) ➡

JUKEBOX ➡

Now playing:
0 - Lyrics The C

RINEKE DIJKSTRA ➡

Rineke Dijkstra
[1959, NL]

UIT DE SERIE SHANY, 2002-2003
De overgang van de kinderjaren naar volwassenheid is een cruciale periode in

WILLIE DOHERTY ➡

Willie Doherty
[1959, IE]

NON-SPECIFIC THREAT, 2004
Willie Doherty groeide op in de stad Derry (Londonderry), toen sectarisch geweld en het verzet van groepen als de Irish Republican Army (IRA - Ierse Republikeins Leger) tegen de opsplitsing van Ierland zorgden voor dagelijkse spanningen. Ook al verwijst zijn werk niet

HOME

ACTIES

- [RADICALEN](#) ➡
- [KUNSTENAARS](#) ➡
- [WORKSHOPS](#) ➡
- [DOE DE TEST](#) ➡
- [TIJDLIJN](#) ➡
- [PROGRAMMA](#) ➡
- [EDUCATIE](#) ➡
- [ANGRY](#) ➡

JUKEBOX ➡

Now playing:
is 1984 Nena -

TAARTEN

Taarten, besmeuren met ketchup of een ei gooien, het is een beproefde actiemethode. Actievoerders zien het als een ludiek middel; niemand raakt er immers ernstig bij gewond. Maar is deze vorm van actievoeren wel zo onschuldig? Slachtoffers noemen het een 'ernstige aantasting van hun persoonlijke integriteit'. Voorpost-lid

Sjoers Remmerswaal vertelt waarom zijn actiegroep Wijnand Duyvendak heeft 'getaart' en waarom volgens hem de 'linkse' taart van de 'rechtse' verschilt. Taarten, radicaal of niet?

door jongeren te laten testen. De commentaren waren verdeeld: men vond de opmaak te rustig maar in combinatie met de 'extreme' inhoud toch op zijn plaats. Gedacht werd dan ook dat de site wel heel goed in een schoolomgeving (binnen een opdracht) kon fungeren. In dat opzicht onderscheidde de site zich in opmaak en in diepgang. Daar waar je als gebruiker op het verkeerde been werd gezet (dierenactivist die eruitziet als een hooligan) en waar de 'bezetenheid' spreekt van de radicalen, raakten de jongeren echt gefascineerd. De test werd gewaardeerd. Men vond het leuk deze te doen en was benieuwd naar de uitslag. Het algemene oordeel was dat het nooit een hele *coole* site zou worden. Ze waarschuwden voor het overschatten van de kracht van sociale media om dingen te delen. Het zijn vooral filmpjes met humor die worden gedeeld. Een forum werd afgeraden door hen, zij suggereerden de discussie op Facebook of Hyves te laten plaatsvinden.

5.2 RESULTAAT & EVALUATIE

Over de periode van de lancering van de site op 22 januari 2011 tot op heden zijn er 77.000 unieke bezoekers geweest. Dat lijkt op schema met het oog op de begrote 250.000 bezoekers in drie jaar. Vooralsnog kunnen we dus tevreden zijn over dit behaalde resultaat. Wel is het lastig gebleken via andere kanalen dan de tentoonstelling en educatieve trajecten bezoek te genereren. Banners geplaatst op de sites van TMF en ViceMedia, leken weinig effect te hebben. Het overgrote deel van de bezoekers kwam direct op de site. Voor 10% traffic naar site waren Google, Facebook en het museum verantwoordelijk. Er is een Facebook pagina aangemaakt die redelijk benut is tussen februari en eind april maar niet is gaan leven onder een breder publiek. We vermoeden dat de trend is dat Facebook-gebruikers steeds kritischer worden over het 'liken' van pagina's met het gevolg dat je nieuwsstroom dichtslibt. Dan ben je eerder geneigd de top van de piramide te volgen (het Fotomuseum, Paradox, Prospektor in dit geval) dan alle individuele projecten die eronder hangen. Hoewel het Nederlands Fotomuseum heel actief van Facebook gebruik heeft gemaakt voor de tentoonstelling (elke week een werk in 'the picture'), is het medium niet voldoende ingezet voor de *ANGRY* website.

Het moge duidelijk zijn dat er geen waterdichte strategie door de gezamenlijk verantwoordelijken is uitgestippeld voor de online campagne. Dit mogen we onszelf kwalijk nemen. Het onderwerp en de vormgeving van *ANGRY* had zeker potentie in zich om prikkelend te werken. Wij hopen dat de kwaliteit van het lespakket (en door enkele aanpassingen in de communicatie daarover te doen), het gebruik van de website toch blijft stimuleren. Op termijn zullen we onderzoeken of de 'game' ook in HTML5 beschikbaar gemaakt kan worden zodat deze ook te zien is op een 'smartphone' net zoals de rest van de site dat is.

6. EDUCATIE

Het lesmateriaal bij *ANGRY* bestrijkt verschillende vakken en niveaus. Om het onderwerp zo breed mogelijk aan te kunnen bieden heeft Paradox partners gezocht. Hierna worden de 3 pakketten kort besproken en geëvalueerd.

6.1 LESPAKKET 1 – 'RADICAAL IN BEELD'

6.1.1 Uitvoering

Dit lesmateriaal voor de vakken CKV, geschiedenis en maatschappijleer op havo/vwo 3de en 4de klas, richt zich op de thema's radicalisering en beeldvorming. Kunst en media worden hierin bij elkaar gebracht. De inzet is het ontlokken van discussie bij leerlingen door middel van de 'game' op de website en hen vervolgens met de kunstwerken, de videoportretten en het historische materiaal aan de slag te laten gaan. Het lesmateriaal is ontwikkeld door Elsbeth Pijnappels (cultuurwetenschapper, docent Beeldende Kunst en Vormgeving) en Toos Kruithof (historicus en docent geschiedenis).

Voor de praktijkles kon naar eigen inzicht een fotografie- of filmvakdocent ingehuurd worden waarvoor Paradox

HOE RADICAAL BEN JIJ? ➔

JIJ BENT RADICAAL

JE BENT KWAAD OVER MISSTANDEN IN DE WERELD EN DOET ER ALLES AAN OM DIE TE VERANDEREN. JE BENT DAGELIJKS BEZIG MET JE IDEEËN, DRAAGT DIE UIT EN VOERT ACTIE. SOMS KUN JE DAAR NOGAL VER IN GAAN. ANDERE MENINGEN INTERESSEREN JE WEINIG, DE WET IS VOOR JOU NIET HEILIG, HET GEZAG RESPECTEER JE NIET.

[DELEN](#) [MOE EEN KEER](#) [NAAR DE ANGRY WEBSITE](#)

HOE RADICAAL ZIJN ANDEREN?

Level	Percentage
ONVERSCHILLIG	1%
NEUTRAAL	3%
BETROKKEN	29%
ACTIEF	51%
RADICAAL	11%
EXTREMIST	0%

een poule docenten had ingewerkt. Er is gekozen voor landelijk bereik daar het museum en Kosmopolis de regio Rotterdam al goed afdekten. Ook is bewust gekozen om de kosten voor de scholen laag te houden (alleen voor de vakdocent betaalde men 5 euro per leerling) om de toegankelijkheid te verhogen. Voor de bewaking van de kwaliteit is een klankbordgroep opgericht en een pilot gehouden. De klankbordgroep bestond uit: Marjan Möhle (Vereniging Jeugd, Samenleving en Opvoeding), Rinie Bleeker (hoofddocent fotografie SKVR Rotterdam), Annet Alingh-van der Schalk (Gemeente Rotterdam, beleidsadviseur Gebieden, Crisis, Orde & ISPR). De pilot vond plaats op het Wolfert van Borselen College in Rotterdam tijdens een projectweek. De uitkomst was positief, alhoewel de omvang van het pakket kritisch bekeken werd. De fotografieopdracht leidde tot verrassende resultaten (zie www.a-n-g-r-y.nl/workshops). Zoals een docent aangaf: 'Leerlingen ontdekten bij de praktijkopdracht dat je met foto's iets kunt zeggen of delen en zelfs iets kunt bereiken (verandering)'. De link met de actualiteit werd wel gemist: PVV en Al Qaida zijn expliciet genoemd als hiaten in de lesstof. Opvallend is dat de PVV hier als radicale organisatie/beweging werd bestempeld.

6.1.2 Promotie

Door Kummer & Herrman is een A2 formaat uitklapbare poster voor de scholen ontworpen met drie verschillende portretten van de (ex-)radicalen die ook de dragers vormden van de tentoonstellingscampagne. Met quotes uit de interviews van deze mensen werden leerlingen en docenten uitgedaagd het onderwerp op te pakken. Verder was alle informatie, ook van de twee hierna te bespreken lespakketten, er in opgenomen.

Het pakket is onder de aandacht van docenten gebracht, door middel van intensieve contacten met cultuurbemiddelaars (werkbezoeken door het land), het aanmelden van het pakket in online databases van onderwijsmaterialen, advertenties in vakbladen, cultuurkaartmagazine acties, verzendingen van posters en ansichtkaarten via de Cultuurkoker en een goed partnerschap met *CJP* die *ANGRY* zowel online als in print ruim tien keer onder de aandacht heeft gebracht. Belangrijk middel om de aandacht van scholen op te wekken was het uitschrijven van een wedstrijd: door werk te uploaden voor 1 april, maakte de productie kans om opgenomen te worden in de tentoonstelling.

Het pakket is tevens via NUANSA Kennis - en Adviescentrum Polarisatie en Radicalisering van het Ministerie van Veiligheid en Justitie en Radaradvies, bureau voor sociale vraagstukken en maatschappelijke ondersteuning, gepromoot.

6.1.3 Resultaat & evaluatie

Op het moment van schrijven is het lesmateriaal door vijfendertig docenten gedownload. Voor het overgrote deel zijn dit CKV docenten. Opvallend is ook een aantal HBO docenten waarvoor het pakket niet expliciet bedoeld is. Geen van deze docenten heeft –tot op heden– resultaten van de workshop ingestuurd. De wedstrijd is dan ook afgeblazen. Gezien de flinke inspanning op zowel inhoudelijk vlak als in de promotie, is dit een tegenvallend resultaat. Echter als we in aanmerking nemen dat het een tussenstand is dan zouden we op termijn de 200 beoogde downloads nog kunnen behalen. Het lespakket dat we bij het bestaande project Go No Go (tentoonstelling en boek in 2003) in 2008 op de markt gebracht hebben, is ruim 100 keer besteld (kosten 15 euro).²

De zichtbaarheid van het lesmateriaal is in onze ogen meer dan voldoende geweest. Als mogelijke oorzaken voor de tegenvallende participatie zien wij de korte aanlooptijd van het project. Scholen maken toch eerder een jaarplanning dan dat ze ad hoc met een pakket aan de slag gaan. Opvallend was dat we zelf in het directe contact met docenten te horen kregen dat het onderwerp niet hun interesse had omdat 'het hier niet speelt'. Dit verbaasde ons omdat de thematiek niet meer weg te denken is uit het maatschappelijk debat. De indruk bestaat dat scholen (en hun docenten) huiverig zijn hun instelling in verband te brengen met het onderwerp.

Uit het evaluatieonderzoek dat speciaal voor dit pakket is gedaan blijkt een aantal zaken.³ Zo vraagt het vakoverstijgende karakter veel van een docent. De wens om met verschillende vakken samen te werken wordt

² Zie www.go-no-go.nl/educatie

³ Evaluatieonderzoek lespakket 'Radicaal in Beeld' door J. Baart historicus en docent geschiedenis, juni 2011. Dit onderzoek is op te vragen bij Paradox.

noch neigden hun oor, maar zij wisselden
naar de verstokte overleggingen van hun
boos hart en keerden zich achterwaarts en
Moorddal 7:29-8:3
en werp het weg,
hef op de kale heuvels aan; de
HERE heeft verworpen en prijsgegeven het
geslacht waarop zijn verbolgenheid rust.
Want de kinderen van hebben ge-
daan luidt het
woord des HEREN; zij hebben hun gruwelen
geplaatst in om dat te verontreinigen,
en zij hebben de hoogten van ge-
bouwd, die zich in het dal be-
vinden, om hun zonen en dochters met
hetgeen Ik niet gebo-
den heb en wat in mijn hart niet is opge-
komen. Daarom zie, de dagen komen, luidt
het woord dat niet meer gezegd
zal worden: en dat
maar: Moorddal; en men zal in be-
graven bij gebrek aan plaats, ja, de lijen
van dit volk zullen het gevolgde des he-

Censuur, Wolfert van Borselen tweetalig, klas TH4E, Rotterdam, Bryan, Shiwa, Abdelkarim, Jelle, Nathaniel.
Onder begeleiding van Femke van Heugten

Monddood, Wolfert van Borselen tweetalig, klas TH4E, Rotterdam, Boke, Samuel, Rebekka, Franke, Maxime
Onder begeleiding van Lyke Poortvliet

binnen de schoolmuren vaak uitgesproken, maar zelden gerealiseerd. De landelijke uitgestuurde promotie bereikte minder docenten dan verwacht. Leraren blijken zich namelijk weinig gelegen te laten liggen aan cultuurbemiddelaars, online databases of onderwijsvakbladen. Liever zoeken ze materiaal via zoekmachines. In onze vervolgpromotie zullen we benadrukken dat de zes lesmodules geschikt zijn voor verschillende vakken en daarom ook los van elkaar behandeld kunnen worden.

Hun leerlingen vonden het thema interessant, vooral de deelonderwerpen over extreemrechtse jongeren en dierenrechtenactivisten deden het goed bij hen. Het niveau bleek voor havo leerlingen iets te hoog gegrepen. Voor het vak maatschappijleer sloot het thema naadloos aan bij het curriculum waar het voor geschiedenisdocenten eerder nog zoeken was naar de mogelijkheden. Ditzelfde gold voor CKV en Kunst algemeen. In het algemeen wordt het thema door docenten als waardevol beschouwd (dit zijn dan ook diegenen die het pakket gedownload hebben). Docenten hopen de leerlingen uit de tent te lokken met dit maatschappelijke issue.

Positief is dat de kwaliteit van zowel de lessen als de website zeer gewaardeerd werd en visueel aantrekkelijk bevonden. Vooral de website krijgt een dikke pluim vanwege de diepgang, helderheid en het gebruik van diverse media. De filmpjes waren heel goed bruikbaar, omdat hiermee meer dan één leerstijl wordt aangeboden. De uitstraling van het pakket als geheel (dus ook de website) is uitdagend, modern en professioneel. Dit is een sterk pluspunt want de reguliere lesmethodes ogen saai. Het lespakket *Radicaal in Beeld* nodigt uit om ermee aan de slag te gaan.

6.2 LESPAKKET 2 – RONDLEIDING + WORKSHOP ‘BEELDTAAL’ EN ‘VERBEELD JE’

Tentoonstellingspartner Nederlands Fotomuseum heeft gedurende de tentoonstellingsperiode twee trajecten aangeboden: *Verbeeld je* in het kader van het Cultuurtraject en ‘Beeldtaal’. *ANGRY* maakte deel uit van het Cultuurtraject waarin aangesloten scholen aan het begin van het jaar hun bezoekprogramma aan verschillende Rotterdamse culturele instellingen vastleggen.

6.2.1 Uitvoering

Tijdens de interactieve rondleiding met de museumdocent onderzochten leerlingen het thema radicalisering en hoe dit werd vormgegeven door de fotografen en videomakers. Welke beelden tonen een daadwerkelijke radicale gebeurtenis, en waar zet de kunstenaar de beelden naar zijn hand? Hoe worden beelden gebruikt door de radicalen zelf, door de media en door kunstenaars? Wat is de context en hoe beïnvloedt deze context je manier van kijken? In de workshops lag de nadruk op het maken van een serie geënceneerde beelden.

De afdeling educatie van het museum richtte zich op haar eigen (landelijke) netwerk van middelbare scholen, hoger en universitair onderwijs.

6.2.2 Resultaat & evaluatie

Vanuit het Voortgezet Onderwijs zijn er zo'n 1200 leerlingen geweest. Er zijn 25 rondleidingen aan leerlingen uit de bovenbouw gegeven. De intensieve workshop werd zes keer geboekt. Over het hoge aantal leerlingen dat via één van deze trajecten actief met het onderwerp in aanraking is gekomen zijn we zeer tevreden. Opvallend onder de bezoekende jongeren was het relatief hoge aandeel studenten Hoger Onderwijs. Deze groep heeft 30 keer een rondleiding aangevraagd (450 studenten). Dit is meer dan in vergelijkbare periodes. Dit ondersteunt onze overtuiging dat *ANGRY* gewaardeerd werd door jongeren van 17 jaar en ouder. Onder de aanvragers waren scholen die regelmatig terugkeren: fotografiecuristen, studenten Sociologie, docenten Beeldende Kunst en Vormgeving en ook een ROC uit Zeeland.

De 2 voor 1 acties in samenwerking met *CJP* heeft goed gelopen, evenals de *CJP* actie voor docenten. Er zijn maar liefst 250 docenten (zowel VO als HO) speciaal voor *ANGRY* gekomen. De educatiemedewerker van het museum zegt dan ook: “*ANGRY* sloot goed aan bij belevingswereld van jongeren. Scholen (VO en HO) waren veelal enthousiast en het bezoek vanuit die hoek was meer dan gebruikelijk in dezelfde periode van het jaar.”

HET OVERTREDEN VAN DE WET IS NIET PERSE EEN DRAMA

Het bij de tentoonstelling te verschijnen lesmateriaal zoals bij programma 1 toegeleverd en de website www.a-n-g-r-y.nl kunnen gebruikt worden voor een voorbereidende les, een verwerking of een eigen project. Neem contact op voor de mogelijkheden.

Informatie + reserveren
Kim Franssen
educatie@nederlandsfotomuseum.nl
010 2030404
www.nederlandsfotomuseum.nl

JE ROLT ERIN OP EEN GEGEVEN MOMENT

Kosmopolis Rotterdam ontwikkelt in samenwerking met Cultuurock een interactief educatieprogramma voor leerlingen van het vbo met als thema **radicalisering**. Het programma wordt verzorgd door een gastdocent die de leerlingen kennis maakt met hun persoonlijke ervaringen prikkel om na te denken over het begrip 'radicaal'. Hoe kan radicalisering ontstaan en hoe vinden ze uit hun directe omgeving radicalen? Hoe gaan ze hiermee om en welke rol spelen de media hierbij? Een bezoek aan de tentoonstelling 'Radicalisering' van de tentoonstelling in het museum. De jongeren kunnen hier ook zien hoe andere Rotterdamse jongeren hun idee van 'de radicaal' verbeeld hebben en daar op reageren.

Les op een vbo met duizend ongeveer acht uur, verspreid over één dag (inclusief bezoek aan het museum) of verdeeld over één dag met een oefening met de docenten.

Les op een vbo met duizend maximaal vier uur, verspreid over twee weken. Een bezoek aan het museum valt hier buiten.

Informatie + reserveren:
Alia Azzouzi
a.azzouzi@kosmopolisrotterdam.nl
020 418 77 77
www.kosmopolisrotterdam.nl

JE WILT NIET GENUANCEERD ZIJN

IK TREK DE GRENS BIJ GEWELD

wonderrijl
De creatieve producten die als afsluiting van het lespakket zijn gemaakt, zijn na een upload naar de website www.a-n-g-r-y.nl zichtbaar voor alle bezoekers van de site. Alle inzendingen die vóór 1 april 2011 zijn ingezonden, worden automatisch mee aan de hoofdprijs bij de winnende werk krijgt een plek in de tentoonstelling in het Nederlands Fotomuseum. De winnaar wordt tijdens een feestelijke ceremonie halverwege april 2011 bekend gemaakt.

gedachten
Paradox beschikt over een poule met vactanten foto's en film. Niet bekend met de foto's en/of prijzen en boekingen of via het formulier op de website in.

informatie - reserves
Paradox Educatie
educatie@paradox.nl
06 12330419
www.a-n-g-r-y.nl

**PRINCIPIEEL,
STANDVASTIG,
RECHTLIJNIG**

WEBSITE
www.a-n-g-r-y.nl

**MENSEN
WAREN EEN
BEETJE BANG
VOOR ONS,
DAT VONDEN
WE WEL LEUK**

Dit project is een samenwerkingsproject tussen Paradiso, het Nederlandse Fonds voor de Kunsten en Gemeente Rotterdam.
Dit project wordt financieel ondersteund door SNS Cultuurparticipatie, VSB Fonds, SNS REAAL Fonds, Mondriaan Stichting, Ministerie van Veiligheid en Justitie, het Prins Bernhard Cultuurfonds, Stichting Democratie en Media, Dienst Kunst en Cultuur/Gemeente Rotterdam.

Website en research: www.prospekter.nl
Productie en coördinatie educatie: www.cultuurocktail.nl
Contact: Paradiso, Lume ten Voorde,
educatie@paradiso.nl, 020 90 325003
Oorsprong: Kuisman & Heermaan, Utrecht
Druk: Deinkhof Slinger, Alkmaar

Fonds van de
Cultuur
Publieke Opdracht

M
Museum Rotterdam
Museum Rotterdam

SNS REAAL Fonds

VSBfonds

Gemeente Rotterdam
Kamelen en Cultuur

Ministerie van Binnenlandse Zaken
Koninkrijk der Nederlanden

Prijs Bernband Co Bourgeois

Educatie folder
binnenzijde

6.3 LESPAKKET 3 – ‘WAT IS RADICAAL?’

6.3.1 Uitvoering

Partner Kosmopolis Rotterdam is twee trajecten gestart. Het workshop traject dat voorafging aan de tentoonstelling is reeds besproken. Het tweede traject ontwikkelde Kosmopolis in samenwerking met CultDock, het culturele bureau van het Zadkine College (ROC) in Rotterdam. Dit was een interactief educatietraject voor leerlingen van het vmbo en mbo. De lessen werden verzorgd door - wederom - Mohamed Cheppih die de leerlingen aan de hand van persoonlijke ervaringen aanzette om na te denken over het begrip ‘radicaal’. Hoe radicaal vinden ze zichzelf en wie vinden ze uit hun directe omgeving radicaal? Hoe gaan ze hiermee om en welke rol spelen de media hierbij? Een bezoek aan de tentoonstelling in het Nederlands Fotomuseum was onderdeel van dit traject.

Het onderwerp sloot aan bij Burgerschapscompetenties, een vak buiten het curriculum dat studenten leert zich te positioneren en bewegen in de samenleving. Leerlingen hadden veel te zeggen over het onderwerp. ‘Zo, mogen we het er eindelijk eens over hebben?’ werd in één klas geroepen. Docenten hielden eerder de boot af over dit onderwerp uit angst voor ingewikkelde of gevaarlijke situaties. Cheppih heeft een belangrijke rol gespeeld in het slagen van de lessen. Zijn persoonlijke ervaringen en natuurlijke overwicht boezemde ontzag en respect in bij de leerlingen.

6.3.2 Resultaat & evaluatie

Aan de lessen in dit pakket hebben 274 leerlingen meegedaan: 189 mbo en 85 vmbo leerlingen. Deze les is ook gegeven in de justitiële jeugdinrichting Hartelborgt. Zowel vanuit de opleiding als vanuit Cultdock overheerst een tevreden gevoel over het project *ANGRY*. Men vond het interessant te zien hoe de leerlingen reageerden op een toch niet gemakkelijk en precair onderwerp als radicalisme. De sessies met de gastdocent waren gloedvol en er werden indrukwekkende columns afgeleverd tijdens de workshops ‘creatief schrijven’. Alia Azzouzi, projectmanager van Kosmopolis, spreekt dan ook over ‘een positieve en effectieve ervaring’.⁴ Voorbereiding in de klas was nuttig voor het begrip. Leerlingen bleken een groot vermogen tot het hanteren van abstracte begrippen aan de dag te leggen. Het onderwerp is tijdloos en daarmee lang bruikbaar.

Woosje Stuart, docent Beeldende Vorming OSG Nieuw Zuid Rotterdam

Het was erg bijzonder gisteren! Mooie les waarin Mohammed op een prettige manier alle leerlingen liet praten en positieve en zinvolle onderwerpen heeft besproken met ze. De leerlingen die afhaakten zodra e.a. wat dieper ging, bleven respectvol en aandachtig bij de les betrokken.

Hanne Niessen, stagiaire Kosmopolis Rotterdam, over de les in justitiële jeugdinrichting Hartelborgt Rotterdam

Er waren een paar jongens die goed over het onderwerp wilden nadenken en een paar die stomme dingen riepen, zoals Hitler is mijn grote vriend en hij is een goede man en zo. Maar Mohammed ging daar gewoon op in door te vragen waarom het dan zijn grote vriend was en toen draaide die jongen weer bij en zag hij in dat het eigenlijk nergens op sloeg. Op een gegeven moment was er een soort omslag: ze gingen beter luisteren en ook beter nadenken over hun antwoorden. Uiteindelijk hadden ze denk ik wel heel de avond kunnen praten over het onderwerp.

⁴ Op basis van een evaluatiegesprek in april 2011 met projectleider A. Azzouzi (Kosmopolis Rotterdam).

Mohamed Bourouissa
Le Dos (c-print) 2009
Uit de serie Périphéries

7. CONCLUSIES EN 'LESSONS LEARNED'

Paradox, Nederlands Fotomuseum en Kosmopolis kijken terug op een geslaagd project dat in elk geval als website en educatief project, nog een aantal jaren beschikbaar kan blijven voor het publiek. De gezamenlijke partners hebben de ontwikkeling en de productieperiode als intensief én inspirerend ervaren.

Fondsenwerving

In de laatste weken voor de opening zijn voor de gereedkoming van de drie onderdelen (website, tentoonstelling en educatie) alle zeilen bijgezet. Door de onverwacht lange behandeltermijn van twee fondsen - die de aanvraag over de zomer van 2010 heen tilden - was het niet haalbaar om tijdig met de ontwikkeling van educatie en de website te beginnen. De ambitie was deze al in het najaar van 2010 van start te laten gaan. Door het wachten op de uitslagen schoof onze planning met 6 weken op. Eerder konden we niet starten omdat we zeker wilden zijn van de beschikbare budgetten.

Een tweede zeer ongelukkige gang van zaken in de fondsenwerving was het gevolg van het negatieve advies van het Filmfonds (september 2010). Niet alleen zag Marjoleine Boonstra op grond daarvan af van verdere samenwerking; het was ook reden voor Stichting Democratie en Media om hun in juni 2010 toegezegde bijdrage van 15.000 euro terug te trekken. De andere fondsen werden ook ingelicht over de bijstelling maar zagen daarin geen probleem. De les voor ons is dat een ontwikkeltijd van een krappe anderhalf jaar onvoldoende is. Aan het concept van *ANGRY* werd in het voorjaar van 2010 nog flink geschreven. Om in de toekomst voor de fondsenwerving een vol jaar uit te trekken lijkt geen overbodigheid.

Samenwerking Nederlands Fotomuseum

De onderlinge samenwerking tussen Paradox en Nederlands Fotomuseum is goed verlopen. Het was de intentie van beide partijen om een omvangrijk project met een zwaar en actueel thema neer te zetten.

Complex werd het op die momenten dat de andere onderdelen dan de tentoonstelling veel aandacht vroegen. In de meest oorspronkelijke planning was ook voorzien in het eerder opleveren - najaar 2010 - van de website en de educatie. Voor het museum vormde de tentoonstelling de kern van het project. Bij een volgende co-productie is het noodzakelijk vooraf af te stemmen hoe we met deze disbalans omgaan.

Aandachtspunt is wel de afstemming voor wat betreft communicatie en promotie van het project in zijn gehele omvang. We hebben ons terecht de vraag gesteld of het in voorkomende gevallen noodzakelijk is om externe PR kracht in te stellen en deze mee te financieren met het project. Een aantal zaken die al aan bod zijn gekomen in het verslag, zoals de uitgave van een projectfolder en het aanbieden van het project aan andere dan kunstredacties, kunnen in de basis PR-strategie beter worden meegenomen en bewaakt.

De lange looptijd van de tentoonstelling speelt in deze overweging ook een rol. Door beleid van het museum op dit punt ontstaan er 'slots' van 16 weken. Om een project gedurende een dergelijke lengte in tijd in de publiciteit te houden, is geen sinecure. Een PR plan dat uitstijgt boven het apart promoten van de onderdelen 'an sich', is onontbeerlijk. Het uitsmeren van het nevenprogramma kan daarin een 'tool' zijn of de keuze moet heel bewust zijn aan het begin een manifestatie te creëren met een zodanige 'spin off' dat we met kleine speldenprikken vervolgens de aandacht vast kunnen houden.

Visuele identiteit

Zoals bij alle Paradox projecten streven we naar een visuele identiteit die in alle onderdelen zichtbaar is. Samenwerking tussen de grafisch ontwerpers (Kummer & Herrman) en de ruimtelijk vormgevers (TomDavid Architecten) was daarom van belang. De gevoerde gesprekken en het delen van ieders expertise werd door alle partijen als buitengewoon vruchtbaar ervaren. Het in een vroeg stadium brainstormen met Kummer & Herrman over de visuele identiteit van het project leidde tot het centraal stellen van de videoportretten in de communicatie. De ideale vorm daarvoor beïnvloedde vervolgens de vorm van de (te filmen) portretten voor de tentoonstelling. Het leidde tot een krachtige herkenbaarheid, die in conceptuele zin ver uitgaat boven wat standaard doorgaat voor de visuele identiteit van een project. Naar kruisbestuivingen zoals deze is Paradox

Aernout Mik
Glutinosity (video) 2001

altijd op zoek: bij een volgend project zullen we daarom met alle partijen (ook de ruimtelijk vormgevers) al in de conceptfase gezamenlijk om de tafel gaan.

Samenwerking Kosmopolis

Het traject van Kosmopolis waarin jongeren op intelligente en inspirerende wijze begeleid werden bij het maken van werk voor de tentoonstelling is voor Paradox voorbeeldstellend geworden. Onze gezamenlijke inzet om te komen tot input van de jongeren voor de tentoonstelling, was een gouden greep. De jongeren die in de workshops aan de slag zijn gegaan zijn intensief met het onderwerp geconfronteerd. Niet alle workshops leidden tot volwaardige output maar het proces doorlopen was al van evidente waarde. De jongeren wiens werk wel in de tentoonstelling werd opgenomen, voelden zich terecht trots daarover. Wij zullen in vervolgprojecten onderzoeken of we wederom een dergelijk traject kunnen initiëren.

Nevenprogramma

Kosmopolis en LP2 waren al in een vroeg stadium betrokken bij de bespreking van mogelijkheden tot samenwerking. In beide gevallen heeft dit zijn vruchten afgeworpen. LP2 heeft met een bijgestelde begroting zijn ruimte en middelen ter beschikking gesteld om een debatmiddag te organiseren, Kosmopolis heeft zoals hierboven beschreven een indrukwekkend educatief programma opgezet en daaraan ook met eigen middelen substantieel bijgedragen.

In zekere zin gold het aspect van de krappe ontwikkeltijd ook voor het vinden van partners die samen met ons het nevenprogramma konden dragen. Hoewel het Internationaal Film Festival Rotterdam, LantarenVenster, Nieuwe Oogst (ontwikkeling van jong talent in Rotterdam) en Goethe Instituut op de rijdende trein zijn gesprongen, was dat voor De Unie (benaderd voor organisatie debat) geen optie. Arminius die graag de thematiek had opgenomen in haar programma, kwam uiteindelijk met zijn agenda in de knoop en kon het initiële enthousiasme niet in de praktijk brengen.

Ideaal voor ons is als partners zich een bepaald deel van het project eigen maken –zoals Kosmopolis dat heeft gedaan. De rol van Paradox blijft dan ‘beperkt’ tot het leveren van inhoud en eventueel het aanvullend werven van fondsen. Juist een partner die zijn eigen expertise en achterban meebrengt, kan er voor zorgen dat het door ons zo gewenste brede publiek wordt bereikt.

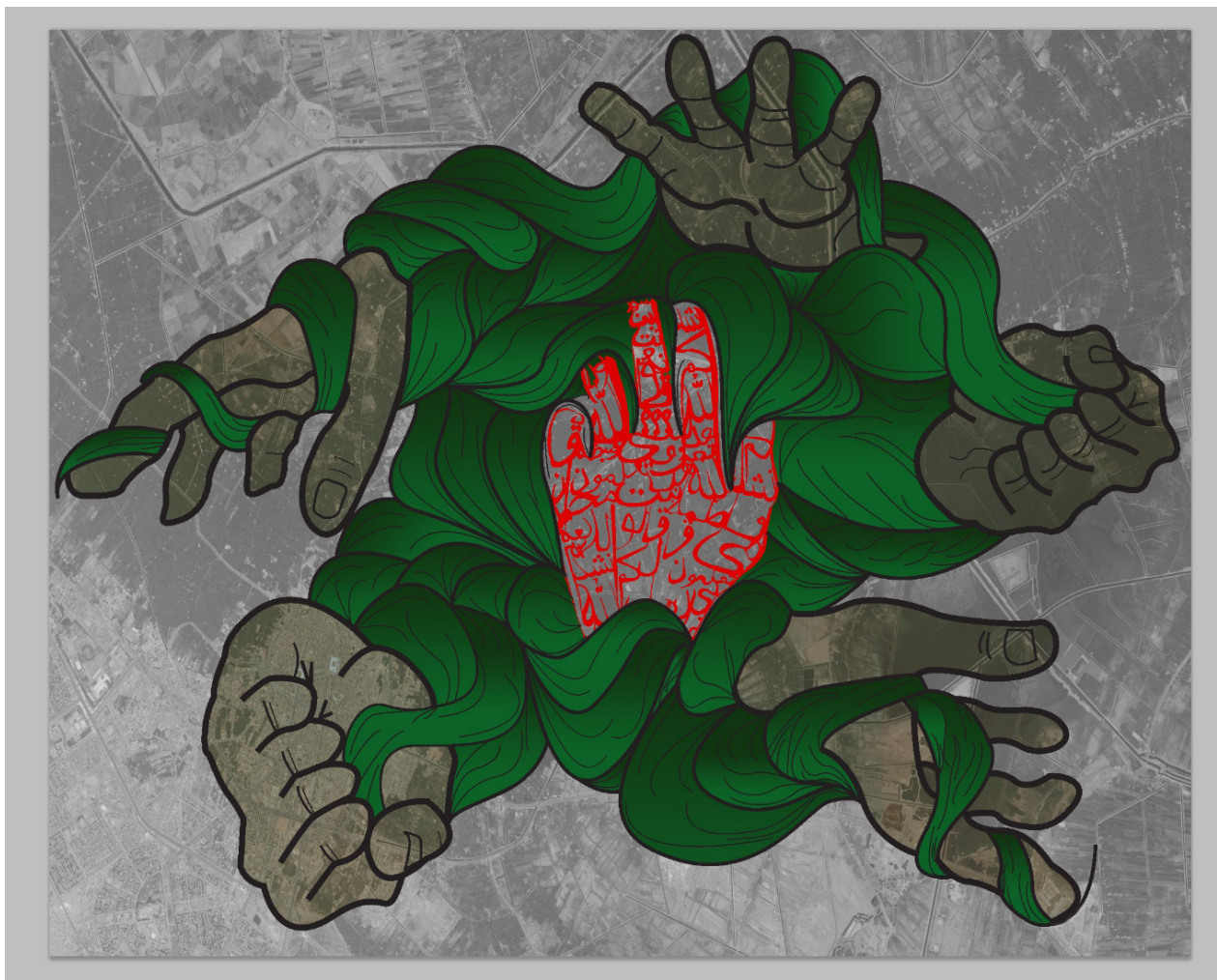
Opdracht videoportretten en onderzoek

Het was vanaf het begin de intentie om niet alleen via de stemmen van de kunstenaars te spreken. In de eerste plaats is daarom een opdracht uitgegeven om portretten te maken van (ex-)radicalen. Door het stevige onderzoekswerk van Prospektor is een interessante waaier aan (ex-)radicalen voor de camera gevraagd. Zij stelden zich kwetsbaar op wat geheel op het conto is te schrijven van Eefje Blankevoort die in korte tijd een sterke vertrouwensband met ieder van hen wist op te bouwen. De intensiteit van die gesprekken is voelbaar in het eindresultaat.

Het doen van aanvullend onderzoek en het opnemen van de uitkomsten daarvan in het project is een van de uitgangspunten van de werkwijze van Paradox. In vergelijkbare projecten als *Go No Go* (Ad van Denderen 2003), *The Last Days of Shishmaref* (Jan Louter en Dana Lixenberg 2008) en recentelijk *We Are The World* (Chinese en Nederlandse kunstenaars, 2010) zorgde dergelijk materiaal voor de contextuele laag in de presentatie en op de website. Het media-onderzoek voor *ANGRY* richtte zich zowel op beeld- als geluidmateriaal, historisch en hedendaags. Juist de interactie tussen de veelsoortige en ook ongelijksoortige elementen in de tentoonstelling en op de website, maakt dat de waarde van de individuele uitingen meer wordt dan de som der delen.

Beeldcampagne

Door het ontbreken van een ruim budget, is de beeldcampagne zoals wij die oorspronkelijk wilden neerzetten, onvoldoende uit de verf gekomen. Een postercampagne met het leidende beeld (titel + portret (ex-)radicaal) was financieel niet haalbaar. Ansichtkaarten met dit beeld zijn in een tweede fase van het project wel verspreid. Er is gekozen om de jongeren via online campagnes met banners en een kort filmpje (trailer van de ‘game’) naar de site te trekken. Helaas heeft de flinke investering daarin niet het beoogde resultaat opgeleverd.

Yumosh
Al Attash / Dorst
2011
graffiti

Acties via *social media* zoals Facebook en Hyves zijn niet goed van de grond gekomen. Hier ontbrak het in de eerste plaats aan heldere aansturing en regie. De 'output' zoals een post op Facebook is weliswaar gratis, maar het leveren van input vergt een vaardig redactieteam dat intensief erin moet duiken. Dit hebben wij ons vooraf niet voldoende gerealiseerd.

Bereik jongeren

Via de educatieve trajecten zijn er zo'n 2500 jongeren bereikt. Ruim 1200 via het museum en naar schatting nog eens 1300 via de lespakketten ontwikkeld voor vmbo/mbo en havo/vwo. Deze aantallen zijn gebaseerd op basis van het aantal downloads en de gegevens van Kosmopolis en het museum. Aangetekend hierbij dat we geen inzicht hebben in hoe vaak en hoe volledig de lespakketten na het downloaden gebruikt zijn.

Daarbovenop komt het bezoek van jongeren onder de 26 jaar aan het museum. Zo'n 3000 kaarten tegen gereduceerd tarief (studenten & *CJP*) werden verkocht. De Museumnacht die als vanouds door vooral jongeren wordt bezocht had een goede editie met 1700 bezoekers.

Interessant om hier te noemen is dat eindexamenleerlingen Dans van het Thorbecke College van Rotterdam een voorstelling hebben gemaakt, mede geïnspireerd op *ANGRY*. De voorstelling was in april 2011 te zien in de Schouwburg van Rotterdam. Dergelijke 'spin offs' geven aan dat het onderwerp ook buiten de museummuren bestond.

Vervolg educatie

In de wetenschap dat de lessen gewaardeerd worden door docenten en gezien de blijvende actualiteit van de thematiek, zullen wij inspanningen blijven leveren om het materiaal onder de aandacht te brengen. Behalve een aantal aanpassingen in de inleiding op de verschillende mogelijkheden om de pakketten te gebruiken, zullen wij het materiaal ook anders dan via onderwijskanalen in de markt zetten. De promotie afgelopen voorjaar op websites van NUANSa en Radar advies (die zich met radicalisering en polarisatie op lokaal niveau bezig houden) was al een goede aanzet daartoe. Op het moment van schrijven is door FORUM (Utrecht) de website www.omgaanmetidealen.nl gelanceerd. In samenspraak met Wanda Elzenga (Ministerie van Veiligheid en Justitie) wordt het pakket opgenomen in een website met alle projecten die in het kader van Actieplan Polarisation en Radicalisering 2007-2011 tot stand zijn gekomen.

Een groep die we ten onrechte niet als potentiële afnemers beschouwd hebben zijn de Hogescholen. Hun bezoek aan de tentoonstelling was relatief groot. We onderzoeken de mogelijkheden om opleidingen zoals Jongerenwerk te kunnen bereiken.

Buitenlandse interesse

Voor het laten reizen van de tentoonstelling wordt nog gesproken met het Fotofestival Braga, Portugal. Deze stad is volgend jaar de European Youth Capital. Verder is er contact geweest met de Deichtorhallen in Hamburg, Fotografie Forum Frankfurt en GAM Centro Cultural Gabriela Mistral (Santiago de Chile) die alle drie serieuze interesse in (een lokale versie van) het project tonen. Op dit moment is het nog uiterst onzeker of het lukt de tentoonstelling een volgende vertoningsplek te geven. Dat houdt verband met twee zaken: het betreft geen tentoonstelling die in kratten staat opgeslagen, de werken zijn teruggekeerd naar de kunstenaars. Maar belangrijker is of een venue in een ander land om kan en wil gaan met het format van de videoportretten en de educatieve modules. Daarvoor moet geïnvesteerd worden in ca. 80% nieuwe videoportretten (met lokale radicalen) en media-onderzoek (voor de billboard tekstprojecties).

9. ACHTER DE SCHERMEN

Tentoonstelling

Concept: Bas Vroege (Paradox)

Samenstelling: Iris Sikking (Paradox)

Advies: Frits Gierstberg (Nederlands Fotomuseum)

Onderzoek: Eefje Blankevoort (Prospektor)

Beeldonderzoek: Suzan Geldhoff, Evgenia Sveshinsky (Paradox)

Projectleiding: Claudia Küssel (Nederlands Fotomuseum) | Iris Sikking (Paradox)

Productie: Katya von Kaupel Klein, Hans Verschoor (Nederlands Fotomuseum) | Valentijn Brandt (Paradox)

Marketing, publiciteit: Femke IJsinga, Aukje van Hooijdonk (Nederlands Fotomuseum), Lauralouise Hendrix (Paradox)

Ruimtelijke vormgeving: TomDavid Architecten (Rotterdam)

Grafische vormgeving: Kummer & Herrman (Utrecht)

Prints: Eyes on Media (Amsterdam)

Lijsten: Profilex (Amsterdam)

AV technische ondersteuning: Beam Systems (Amsterdam) | Frank Ortmanns, Thomas Vroege, Wouter Vroege (Paradox)

Grafische productie: Swoon Sign & Visual (Barendrecht) | [S]Color (Amsterdam)

Vertaling: Douglas Heingartner

Interviews radicalen

Research, interviews, montage: Eefje Blankevoort (Prospektor)

Camera, fotografie, geluid: Thomas Roebbers

Productie assistentie: Timo Vonk, Barbara Vos (Prospektor)

Geluidsbewerking: Björn Warning

Vertaling: Erik Pezarro

Met dank aan: Studio Toon den Heijer

Website www.a-n-g-r-y.nl

Redactie: Eefje Blankevoort (Prospektor) | Iris Sikking (Paradox)

Research, montages, teksten: Eefje Blankevoort, Timo Vonk, Arnold van Bruggen, Barbara Vos (Prospektor)

Productie: Laura Verduijn (Paradox)

Mediacampagne: Arnold van Bruggen (Prospektor)

Vormgeving: Kummer & Herrman (Utrecht)

Techniek: Thijs Gadiot

Educatie / Education

Lespakket Radicaal in Beeld & Paradox

Projectleiding, publiciteit / Projectmanagement, publicity: Lise Lotte ten Voorde (Cultuur Cocktail/Paradox) | Frouke Hoekstra, Kim Fransen (Nederlands Fotomuseum)

Research / Research: Eefje Blankevoort, Arnold van Bruggen, Timo Vonk, Barbara Vos (Prospektor)

Ontwikkeling lesmateriaal: Toos Kruithof, Elsbeth Pijnappels

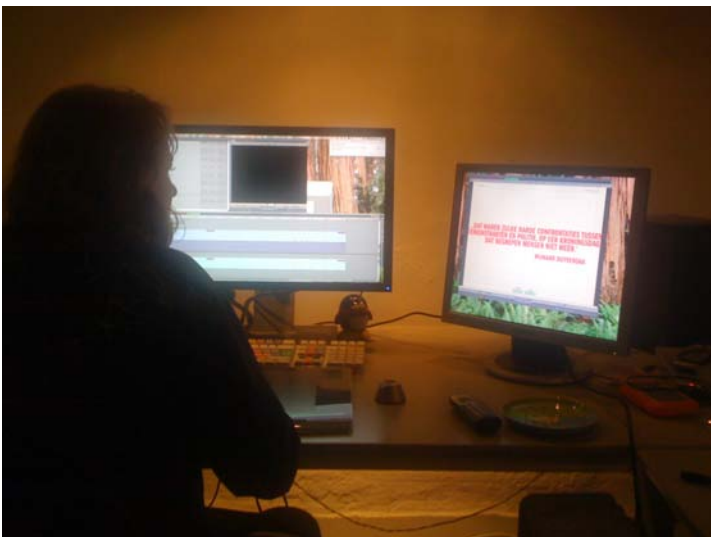
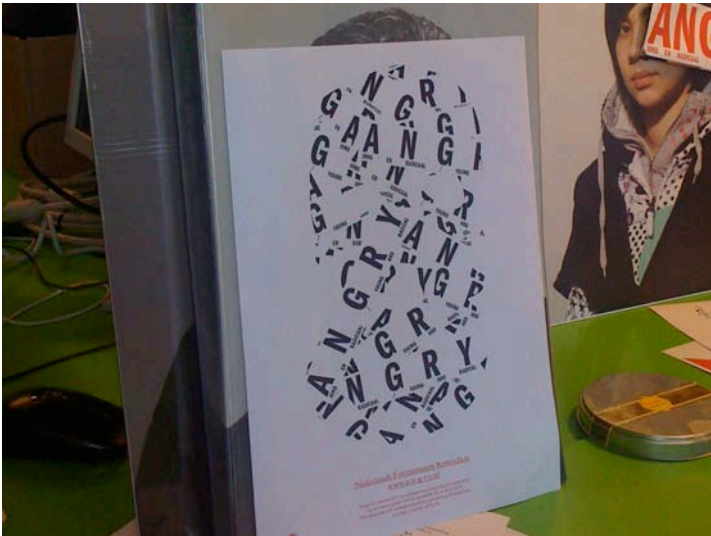
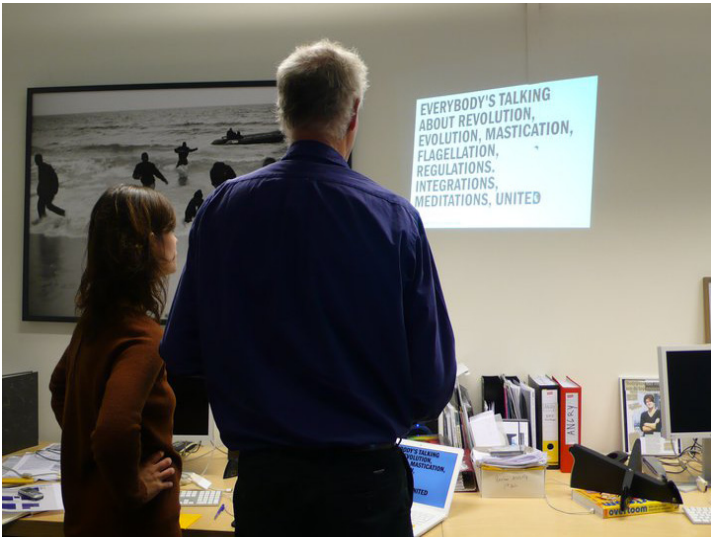
Vormgeving lesmateriaal: Kummer & Herrman (Utrecht)

Pilot: Paul van Solm (Wolfert Van Borselen College Tweekalig, Rotterdam)

Ondersteuning promotie: Kirsten Geusebroek en Anneke van der Vaart (CJP)

Advies: Herman Hammer (Bokss, Rotterdam), Marjan Möhle (JSO), Annet-Aling van der Schalk (Gemeente Rotterdam), Rinie Bleeker (SKVR)

Evaluatie: Johanna Baart

Workshop Beeldtaal – Nederlands Fotomuseum

Ontwikkeling lesmateriaal: Elsbeth Pijnappels

Productie: Frouke Hoekstra (Nederlands Fotomuseum)

Interactieve les – Kosmopolis Rotterdam

Projectleiding: Alia Azzouzi (Kosmopolis Rotterdam)

Ontwikkeling lesmateriaal: Alia Azzouzi (Kosmopolis Rotterdam) en Marieke Stein (Cultdock)

Begeleiding: Kees Spruijt, Abdelkarim el Fassi (ZouKa Media), Vincent Krieger (VinRock Entertainment)

Met dank aan: Mohammed Cheppih (RadarUitvoering, Rotterdam), Stacii Samidin I Zadkine College/Cultdock (Rotterdam) I Albeda College de Vloot (Maassluis)

Wij zijn de volgende bruikleengevers zeer dankbaar

ARGOS distribution (Brussel)

Abir Boukhari, All Art Now (Damascus)

Carlier I Gebauer (Berlijn)

ELASTIC (Malmö)

Christopher Grimes (Los Angeles)

Kerlin Gallery (Dublin)

Meessen De Clercq Gallery (Brussel)

Luhring Augustine (New York)

Koch Oberhuber Wolff (Berlijn)

Yossi Milo Gallery (New York)

Galerie Michel Rein (Parijs)

Stedelijk Museum (Amsterdam)

Met speciale dank aan

Marjoleine Boonstra (Marboni, Amsterdam)

Frank Bovenkerk (Universiteit van Amsterdam)

Liane van der Linden (Kosmopolis Rotterdam)

Beatrice de Graaf (Centre for Terrorism and Counterterrorism, Den Haag)

Jo Groebel (Deutsches Digital Institut, Berlijn)

Margalith Kleijwegt (Vrij Nederland, Amsterdam)

Martijn de Koning (Radboud Universiteit, Nijmegen)

Steven Lenos (Nuansa/Radaradvies, Amsterdam)

Annette Linden (LindenLink, Amsterdam)

Ayatollah Musa (De Nieuwe Oogst, Rotterdam)

Thomas Seelig (Fotomuseum Winterthur)

Jacqueline van Stekelenburg (Vrije Universiteit, Amsterdam)

Jean Tillie (Universiteit van Amsterdam)

Aletta, Instituut voor Vrouwengeschiedenis (Amsterdam)

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsterdam)

Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (Hilversum)

PARADOX

PO Box 113 - 1135 ZK Edam - The Netherlands - T +31(0)299 315083 - E info@paradox.nl - www.paradox.nl
www.a-n-g-r-y.nl